

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра міжнародного та європейського права

Магістерська робота
освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр

на тему: **«ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО
НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ПРАКТИКУ УКРАЇНИ»**

Виконала: студентка магістерської
програми, спеціальності 081 «Право»

Редутова Людмила Сергіївна

Керівник Василенко В.А., доктор
юридичних наук, професор

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена з
оцінкою « _____ »

Секретар ДЕК _____

« _____ » _____ 2020 р.

Редутова Л.С.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ	7
1.1. Поняття та ознаки міжнародних договорів про надання правової допомоги	7
1.2. Багатосторонні міжнародні договори про надання правової допомоги .	12
1.3. Двосторонні міжнародні договори про надання правової допомоги.....	21
Висновки до РОЗДІЛУ 1	27
РОЗДІЛ 2 ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ...	29
2.1 Загальна характеристика проблем, що виникають під час імплементації міжнародних договорів про надання правової допомоги у практику України	29
2.2. Приклади неправильного застосування міжнародних договорів про надання правової допомоги	35
2.3 Колізійні питання застосування українських внутрішніх інструкцій із застосування міжнародних договорів про надання правової допомоги	40
2.4. Судова практика щодо застосування конфліктуєчих між собою міжнародних договорів про надання правової допомоги та пов'язаних із цим проблем	44
Висновки до РОЗДІЛУ 2	49
РОЗДІЛ 3 МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ПРАКТИКУ УКРАЇНИ.....	51
3.1. Удосконалення процесу тлумачення	51

3.2 Механізми уникнення колізійних питань пов'язаних із застосуванням міжнародних договорів про надання правової допомоги на практиці.....	55
Висновки до РОЗДІЛУ 3	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Проблема застосування міжнародних договорів про надання правової допомоги є дуже актуальною, як в науковому середовищі, так і серед практикуючих правників, що співпрацюють із іноземними клієнтами, або мають справу із судовими процесами, де залучений іноземний елемент. Зокрема, найчастішою проблемою виявляється просте тлумачення норм міжнародних договорів. Ще однією проблемою є неправильний вибір міжнародного договору серед тих, що були укладено послідовно із тих самих питань. Тому, на думку авторки, було важливим дослідити причини таких проблем, глибину їх природи, практичне вирішення тощо. Адже саме ці проблеми перешкоджають адекватній імплементації таких міжнародних договорів на практиці.

Дослідженням даної теми займалися такі вітчизняні вчені: Г. Цірат, І. Ємець, Р. Петров, Є. Зверев, М. Козюбра, П. Мартиненко, В. Паліюк, Н. Пархоменко, В. Плавич, В. Погорілко, М. Савенко, Н. Цись, С. Шевчук, М. Богуславський, О. Григор'єва, Д. Литвинський, К. Михайленко, О. Рибак, Д. Дмитрієва, І. Дробязкіна, І. Ізарова, Ю. Чорноус, О. Броневицька, А. Войціховський, Р. Бараннік, Н. Боднар, А. Підгородинська, Н. Чучкова та інші.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються в процесі імплементації порядку здійснення міжнародного співробітництва держав у сфері надання правової допомоги.

Предметом дослідження є норми національного законодавства, а також міжнародні конвенції та угоди у сфері міжнародного співробітництва, які регламентують порядок надання правової допомоги, практика застосування таких договорів державними органами.

Мета роботи полягає в дослідженні проблематики імплементації положень міжнародних договорів про надання правової допомоги, системного аналізу існуючих норм, що регламентують імплементаційні процеси в Україні, а також вивченні особливостей міжнародних договорів про надання правової

допомоги та висвітленні наявних проблем застосування норм міжнародного права у питаннях міжнародного співробітництва.

Поставлена мета дослідження зумовила виконання наступних **завдань**:

- 1) дослідити основні характеристики міжнародних договорів про надання правової допомоги
- 2) дослідити особливості імплементації багатосторонніх договорів про надання правової допомоги;
- 3) дослідити особливості імплементації двосторонніх договорів про надання правової допомоги;
- 4) з'ясувати зміст поняття імплементації у практику як поняття та явища;
- 5) проаналізувати основні нормативні джерела, які регулюють питання імплементації міжнародних договорів про надання правової допомоги ;
- 6) проаналізувати природу проблеми тлумачення міжнародних договорів про надання правової допомоги
- 7) визначити основні проблеми та прогалини нормативного врегулювання питань практичної імплементації міжнародних договорів про надання правової допомоги;
- 8) дослідити практику імплементації міжнародних договорів про надання правової допомоги в інших юрисдикціях, зокрема в ЄС;
- 9) визначити шляхи вдосконалення процесу імплементації в практику положень міжнародних договорів про надання правової допомоги.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становили сучасні методи пізнання: діалектичний, порівняльно-правовий, історичний, системно-функціональний, формально-логічний, логіко-юридичний та інші методи наукового дослідження, які допомогли широко розкрити задану тему роботи.

Порівняльно-правовий метод застосовувався при дослідженні значення поняття імплементації, його видів, особливостей певних видів міжнародних

договорів про надання правової допомоги. Системно-функціональний метод використано при визначенні основних завдань норм права, які регулюють імплементацію таких міжнародних договорів, тлумачення міжнародних договорів. Формально-логічний та логіко-юридичний методи використані для виявлення прогалин, колізій та недоліків в міжнародно-правових та нормах національного права, що служило підґрунтям для визначення основних проблем та розбіжностей, які ще належить врегулювати на законодавчому рівні.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що напрацювання авторки цього дослідження можна використати для:

- правозастосування: пошуку нових шляхів імплементації міжнародних договорів про надання правової допомоги у практику України;
- наукових досліджень: щодо вдосконалення імплементації в практику положень міжнародних договорів про надання правової допомоги;
- навчання: викладання у вищих навчальних закладах дисциплін правничих спеціальностей.

Структура роботи зумовлена її метою та поставленими завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, які містять підрозділи, висновки до розділів, висновок та список використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить **87** сторінок, із них основного тексту – 62 сторінок, список використаних джерел складає 132 найменувань і міститься на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У цьому розділі авторка цього дослідження проаналізує загальну характеристику, правове регулювання міжнародних договорів про надання правової допомоги, особливості багатосторонніх договорів підписаних та ратифікованих Україною щодо цивільних, комерційних, кримінальних та інших справ, а також двосторонніх договорів з тих же питань між Україною та окремими державами та здійснить їх порівняльно-правовий аналіз.

1.1. Поняття та ознаки міжнародних договорів про надання правової допомоги

Ні в міжнародно-правових актах, ні в науковій літературі немає чіткого визначення такого виду міжнародного договору як договір про надання правової допомоги. Тим не менше, можна скласти його, зібравши основні характеристики такого договору. Тож, для початку, варто звернутися до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, яка у статті 2 визначає міжнародний договір як *«міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування»* [5].

Звертаючись до національного законодавства необхідно визначити юридичну силу таких міжнародних договорів. Хоча, багато науковців не погоджуються із позицією, що в Україні снує примат міжнародного права, ми звертатимемо увагу лише на силу міжнародного договору, а не на його місце в ієрархії джерел права, зокрема і боротьбу за місце в ній із Конституцією України.

До прикладу, В. Погорілко вважає, що *«міжнародні договори України, що укладаються центральними органами державної влади, не підлягають ратифікації з боку Верховної Ради України, а відтак – не є частиною національного права»* [91].

Досить цікавою є позиція М. Козюбри, який вказує на свідоме виключення політиками положення про пріоритетність норм міжнародних договорів із проекту Конституції України та вважає, що відсутність цієї норми не заважає практичному втіленню норм цих договорів на практиці [61, с. 7].

Важливо зазначити, що Конституцією України, зокрема у статті 9, так відзначається сила міжнародних договорів, стороною яких є Україна: *«Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України»* [71].

Також ще важливо зазначити, що Закон України «Про міжнародні договори України», а саме частина 1 статті 19 Закону, передбачає, що *«чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства»* [98].

Тобто міжнародні договори мають юридичну силу та території України та можуть безперешкодно застосовуватися державними органами при наданні правової допомоги за запитом інших держав. Колії та проблемні питання такого застосування будуть досліджені далі у цій роботі, зокрема у Розділі 2.

Цікавою є думка Ємця І., який вважає, що *«За своєю правовою природою договори про міжнародну правову допомогу є передусім актами міжнародного публічного права. Їх укладають між державами, виконують та припиняють за правилами міжнародного публічного права відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року.»* [58, с. 142].

У своїй іншій науковій роботі І. Ємець підсумовує, що *«міжнародну правову допомогу можна вважати комплексом договірних і побудованих на*

принципі суверенної взаємності організаційно-правових заходів із захисту прав осіб і запровадження з цією метою правових механізмів уникнення конфлікту юрисдикцій та правових підстав спеціального співробітництва органів юстиції сторін договору.» [56, с. 108].

Якщо звертатися до **правового регулювання** міжнародного співробітництва, а, зокрема, і надання правової допомоги іншим державам, то варто оглянути положення процесуальних кодексів, які досить детально регламентують ці процеси.

Так, Розділ XI Цивільного процесуального кодексу України[117] регламентує провадження у справах за участю іноземних осіб. Стаття 498 присвячена питанню звернення суду України із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави. Відповідно до положень цієї статті при виникненні під час судового розгляду необхідності вручення документів, отримання доказів, проведення окремих процесуальних дій на території іншої держави, український суд може звернутися до іноземного суду або іншого компетентного органу із судовим дорученням. При цьому, порядок надсилання такого доручення може бути передбачено як міжнародним договором, так і самим Цивільним процесуальним кодексом. У разі відсутності такого міжнародного договору, доручення передається дипломатичними каналами, наприклад від Міністерства юстиції України до Міністерству закордонних справ України і далі.

У статті 499 визначається зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги. Важливо зазначити, що, виходячи із тлумачення даної норми, ми розуміємо, що це положення застосовується виключно у разі відсутності міжнародного договору між Україною та державою, до якої надсилається доручення. Стаття визначає досить детальний перелік реквізитів, які необхідно вказати у дорученні. Зауважимо, що такий перелік є значно ширшим за, наприклад, перелік вимог до доручення, встановлений Гаазькою конвенцією 1965 року.

На противагу регулюванню надання міжнародної правової допомоги у цивільному законодавстві, у Розділі IX Кримінального процесуального кодексу України дуже детально врегульовано велике коло питань, що виникають при наданні правової допомоги між державами у кримінальних справах[73]. Це, наприклад, оформлення та порядок надсилання запитів про правову допомогу, видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), перейняття кримінальних проваджень компетентними органами, визнання та виконання вироків судів іноземних держав, передача засуджених осіб. Тобто, усі ті процеси та процедури, які регулюються багатосторонніми та двосторонніми договорами також чітко регламентовані в Українському законодавстві. Це дозволяє налаштувати міжнародне співробітництво та надання правової допомоги між Україною та тими державами, з яким не укладено двосторонніх договорів, та які не є стороною багатосторонніх угод.

Існує також наступна класифікація форм втілення правової допомоги у справах, ускладнених іноземним елементом:

- 1) виконання судових доручень іноземних судів судами України;
- 2) виконання судових доручень судів України іноземними судами;
- 3) допомога у з'ясуванні змісту іноземного права;
- 4) інші види правової допомоги.

Розуміємо, що міжнародні договори можуть закріплювати лише загальні правила, якими повинні керуватися держави при здійсненні тих чи інших правовідносин. Оскільки міжнародна правова допомога повинна передбачати чітку та покрокову процедуру взаємодії усіх учасників процесу, то слід деталізувати її саме так, як вона повинна реалізуватися на практиці та закріпити її на такому рівні, щоб усі сторони процесу вважали цей порядок обов'язковим (надати порядку обов'язковості у всіх задіяних юрисдикціях). Це допоможе сторонам:

- 1) пришвидшити процес надання правової допомоги;
- 2) досягти дотримання принципу правової визначеності;
- 3) запобігти зловживанням процесуальними правами недобросовісними сторонами судових процесів;
- 4) запобігти навмисним або і ненавмисним порушення прав осіб, пов'язаних із отриманням правової допомоги.

На перший погляд, може здатися, що ці питання вже вирішені, адже існує величезна кількість міжнародних договорів, як багатосторонніх, так і двосторонніх, з різними державами, щодо різних правовідносин. З одного боку, це виправдано особливостями різних країн, різних правових систем, тощо. Для того, щоб забезпечити ефективне міжнародне співробітництво необхідно забезпечити взаєморозуміння на рівні двох держав. Та, часто, велика кількість договорів, сторонами яких є одні і ті самі держави може створити плутанину у виборі міжнародно-правових норм, які необхідно застосувати.

Важливо зрозуміти різницю між та особливості багатосторонніх та двосторонніх договорів. Одні спрямовані на уніфікацію та спрощення процесів у всіх країнах, що приєднуються до таких договорів, а інші складаються із чіткої регламентації особливостей міжнародного співробітництва двох конкретних держав, які часто будуть неоднаковими для, в тому числі, країн із різних правових систем.

З аналізу існуючих міжнародних договорів України про надання правової допомоги можна виокремити основну класифікацію таких договорів – багатосторонні та двосторонні. Для кращого розуміння особливостей імплементації кожного з видів таких договорів, доцільно детальніше їх дослідити.

1.2. Багатосторонні міжнародні договори про надання правової допомоги

Україна є стороною значної кількості багатосторонніх міжнародних договорів про надання правової допомоги. Деякі вона «успадкувала» від СРСР, а деякі ратифікувала вже за часи незалежності. Загалом, такі договори можна розділити за галузевою ознакою на договори у цивільних, комерційних, сімейних та кримінальних справах тощо.

Перелік багатосторонніх міжнародних договорів про надання правової допомоги, стороною яких є Україна міститься на офіційному сайті Міністерства юстиції України[10]. Там же можна знайти інформацію про усі існуючі договори із конкретною країною[87]. Для детальної інформації по конвенціях, які були підписані в рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права[130]. Тут можна знайти і порівняти країни-сторони кожної конвенції, дату ратифікації конкретної конвенції усіма підписантами, підготовчі напрацювання, процедурну історію прийняття конвенцій тощо.

Цірат Г. А. диференціює конвенції, прийняті на Гаазькій конференції на дві групи, залежно від структури на переліку питань, що регулюються даними конвенціями. Перша група покриває, зокрема конвенції з питань цивільного процесу 1896 року, 1905 року та 1954 року, що *«є прикладом здійснення спроби врегулювання певного переліку питань в одному міжнародно-правовому документі»* [120, с. 192]. Далі, на думку науковця, Конвенції 1965, 1970 та 1980 років слід віднести до другої групи, адже вони є *«прикладом втілення у життя нового підходу у формах міжнародно-правової уніфікації, а саме, шляхом розробки та прийняття конвенцій по кожній окремій групі питань міжнародного цивільного процесу: Конвенція 1965 року регулює лише питання вручення за кордоном судових та позасудових документів; Конвенція 1970 року – лише отримання за кордоном доказів та Конвенція 1980 року – закріплення національного режиму для іноземців в питаннях доступу до правосуддя та*

регулювання багатьох процесуальних аспектів участі іноземців в судах при розгляді цивільних та комерційних справ.» [120, с. 192].

Детальніше проаналізуємо три конвенції, що застосовуються Україною у цивільних справах.

Конвенція з питань цивільного процесу [62] була підписана 1954 року (**Гаазька конвенція 1954 року**), а набула чинності для СРСР в попередній редакції ще 1967 року. Документ регулює процедуру вручення документів з цивільних та комерційних (торгових) справ закордоном, а також питання застави, надання безоплатної правової допомоги, безкоштовної видачі виписок із актів запису цивільного стану, позбавлення волі за борги тощо.

Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах [64] (**Гаазька конвенція 1965 року**) була підписана 1965 року, а набула чинності для України аж 01 грудня 2001 року. Ця конвенція регулює питання вручення за кордоном судових та несудових документів в у цивільних та комерційних справах. Формулювання статей в конвенції є дуже загальним, порівняно з іншими багатосторонніми договорами України. До конвенції додаються також формуляри прохання про вручення за кордоном судових або позасудових документів, підтвердження та короткого викладу документа, що підлягає врученню. Загалом, Конвенція часто використовується у відносинах із державами, які також підписали та ратифікували дану конвенцію.

Гаазька конвенція 1970 Конвенція про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах [68] була підписана 1970 року, набула чинності для України 21 липня 2001 року. Конвенція регулює процедуру отримання доказів за кордоном, тобто форму та зміст судового доручення, шлях передачі такого доручення компетентними органами двох держав, дипломатичними та консульськими каналами, виконання доручень тощо.

Цірат Г., аналізуючи положення цієї конвенції зазначає, що основною її метою було *«продовження перегляду та вдосконалення Гаазьких конвенцій з питань цивільного процесу 1905 та 1954 р., зокрема положень, що стосуються отримання доказів в країні іншій, ніж країна місцезнаходження суду, що розглядає справу по суті.»* [118, с. 178].

Крім Гаазьких конвенцій, Україна підписала ряд угод із країнами-учасниками Співдружності Незалежних Держав. Вони також регулюють питання надання правової допомоги у цивільних та кримінальних справах. Прийняті були в 90-х роках минулого століття і широко використовуються в практиці.

І. Ємець характеризує міжнародну правову допомогу у цивільно-процесуальному аспекті досить широко її тлумачить. Так, він вважає, що така допомога може включати в себе не тільки цивільні, але й сімейні, господарські, арбітражні та комерційні справи. Диференціація залежить від особливостей юрисдикції, існуючих судів тощо. Серед таких справ він виділяє правову допомогу щодо *«виконання певних доручень про здійснення окремих процесуальних дій (опитування сторін, третіх осіб, свідків, проведення експертиз, вручення документів, дослідження і передача доказів); виклик учасників процесу (позивача, відповідача, свідків, експертів) в іноземну державу; визнання і виконання судових рішень у цивільних справах, визнання і виконання виконавчих написів.»* [58, с. 144].

У своїй дисертації Ємець І. продовжуючи досліджувати міжнародні договори про правову допомогу в цивільних справах, зазначає, що вони стосуються, насамперед приватного права. Тобто, такі договори вважаються джерелами міжнародного приватного права *«що залежить, насправді, від визнання державою можливості прямого застосування міжнародних договорів у внутрішньому законодавстві, оскільки в іншому випадку буде виникати потреба в національній імплементції, що цілком стосується й України.»* Далі, як пояснює науковець, дослідники аналізують питання саме тих організаційно-

правових процедур, що передбачені цими договорами, які і є основою приватноправових норм. Ці процедури та механізми їх застосування у відповідності до національного законодавства, а також механізми розв'язання колізій цивільних юрисдикцій окремих держав [57, с. 12].

У преамбулі до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (Мінської конвенції 1993 року) вказано, що конвенція створена із прагненням Договірних Сторін забезпечити своїм громадянам та іншим особам, що проживають на їх території *«надання у всіх Договірних Сторонах у відношенні особистих і майнових прав такого ж правового захисту, як і власним громадянам, додаючи важливе значення розвитку співробітництва в галузі надання установами юстиції правової допомоги по цивільних, сімейних і кримінальних справах...»*[69].

Деякі науковці відмічають, що положення багатосторонніх міжнародних договорів про надання правової допомоги з цивільних справ є схожими. Вони визначають загальні положення щодо надання правової допомоги, процедуру та способи надсилання запитів про надання правової допомоги, перелік справ та випадків у яких можливе надання такої допомоги, форму запитів та доручень, їх зміст, процедуру вручення та підтвердження вручення, визнання та виконання рішень іноземних судів тощо. І. Ємець зазначає, що *«зарахування в усіх цих договорів до договорів про правову допомогу в цивільних справах значною мірою пов'язано з наявністю в них норм про правову допомогу поряд з іншими нормами, що передусім визначають предмет договору.»* [57, с. 87].

Якщо ми звернемося до договорів, які регламентують надання правової допомоги у комерційних справах, то варто зазначити, що не усі конвенції розділяють поняття «цивільні справи» та «комерційні справи. Оскільки, як вже зазначалося, при застосуванні широкого тлумачення договорів про надання допомоги у цивільних справах, можна сказати, що вони покривають і комерційні, і сімейні, та будь-які інші аспекти майнових та немайнових правовідносин. Це спрощує комунікацію із тими країнами де, наприклад, немає поділу на цивільний

та комерційний (чи господарський процес). Вважається, що саме такий підхід до тлумачення застосовують українські як цивільні так і господарські суди при застосуванні вказаних міжнародних договорів України [59, с. 233].

Іншим досить цікавим аспектом надання правової допомоги є застосування відповідних договорів з **кримінальних справ**. О. Броневицька до таких відносить договори, які *«регламентують порядок процесуальних зносин між правоохоронними органами (зазвичай, це двосторонні договори про порядок надання правової допомоги у кримінальних справах).»* [4, с. 207].

Варто зазначити, що надання правової допомоги нерозривно пов'язане із застосуванням національних кримінальних процесуальних норм, адже такий процес повинен бути чітко регламентований, аби уникнути будь-яких можливих порушень. Ю. Черноус, до прикладу, так описав необхідність звернення до національного законодавства, зокрема і Кримінального процесуального кодексу: *«Деталізуючи порядок передачі предметів — речових доказів — у межах міжнародної правової допомоги, слід вказати, що їх передачі передують проведення органами досудового розслідування України необхідних процесуальних, слідчих (розшукових) дій з метою їх виявлення та вилучення згідно з процесуальними вимогами та криміналістичними рекомендаціями.»* [123, с. 104].

Відповідно, як міжнародними договорами, так і національним законодавством України, а, зокрема, і Кримінальним процесуальним кодексом України визначаються підстави витребування вказаних доказів від інших країн. Науковець наводить в приклад Європейську конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, що *«визначає, що запитувана Сторона виконує, у передбачений її законодавством спосіб, будь-які судові доручення, які стосуються кримінальної справи і які надсилаються їй представниками судової влади запитуючої Сторони з метою забезпечення «передачі предметів, які являють собою речові докази» (ст. 3).»* [123, с. 104].

Наступною міжнародною угодою є Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (Мінська конвенція 1993 року) та Протокол до неї від 1997 року. Ця конвенція теж відсилає до національного законодавства договірних держав при виконання запитів та доручень про надання правової допомоги у кримінальних справах.

Розглядаючи питання боротьби із організованою злочинністю, О. Стеблинська зазначає, що регіональні контакти України у цій сфері «в повному обсязі охоплюються угодами з країнами – членами СНД. Серед них перше місце посідає Мінська Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах» [106, с. 24].

Л. Філяніна вказує на недосконалість Мінської конвенції й 1993 року, яка була виявлена за період її дії. Науковець пропонує такий перелік недосконалостей:

- складність використання та оцінювання доказів, отриманих в іншій (іноземній) державі;
- тривалість традиційної процедури міжнародно-правової допомоги;
- неможливість використання державою-контрагентом доказів, отриманих при виконанні слідчого доручення у судочинстві своєї держави без дозволу держави-ініціатора та обмеження, які встановлені власним законодавством. [115, с. 261]

Відповідно, науковець вважає, що сторони цієї конвенції, враховуючи вказані недоліки, вирішили створити нову Конвенцію про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 року, підписану у Кишиневі (Молдова), яка є «більш уніфікована, сучасна та адаптована до національного законодавства держав-учасниць цього договору.» [115, с. 261].

Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/1919 від 26 жовтня 2016 року про правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим у

кримінальних провадженнях та розшукуваним особам у провадженнях за європейським ордером на арешт також передбачає що країни-члени *«повинні визначити практичні заходи з надання правової допомоги»* [11]. Під такими заходами розуміється те, що правова допомога надається на підставі запиту підозрюваного, обвинуваченого або розшукуваної особи. У статті 1 Директиви, що визначає її предмет вказано, що *«Ця Директива встановлює спільні мінімальні норми права щодо права на правову допомогу:*

(a) підозрюваним та обвинуваченим у кримінальних провадженнях; та

(b) особам при провадженнях за європейським ордером на арешт відповідно до Рамкового Рішення 2002/584/ЮВС (розшукувані особи).» [11]

А. Антонюк аналізуючи діяльність правоохоронних органів при міжнародному співробітництві згадує Європейську конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, яка набрала чинності 9 червня 1998 року[51]. Вказуючи на її важливість, науковець зазначає, що *«що проведення процесуальних дій – найбільш поширений вид правової допомоги, оскільки під час досудового розслідування кримінальних проваджень часто виникає потреба у збиранні за кордоном доказів шляхом здійснення певних слідчих процесуальних дій.»* [1, с. 236].

Зважаючи на все це, варто зазначити, що різниця між цивільними справами, де особа залучена до процедури витребування та надсилання документів та кримінальними провадженнями, де міжнародним співробітництвом займаються виключно правоохоронні чи інші державні органи є, на думку авторки значною, щоб розділити ці 2 види договорів. Дослідження застосування договорів про надання допомоги у кримінальних справах заслуговує окремого ґрунтовного дослідження.

Існують також інші договори про надання правової допомоги, предметом яких є **особливі питання**, такі як екстрадиція, виплата аліментів, реєстрація заповітів тощо.

До прикладу, Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповідальних розпоряджень 1961 року [66], остання редакція якої набрала чинності для України 14 травня 2011 року, регулює питання визначення особистого закону у спадкових правовідносинах. Так, Т. Хороша коментує положення цієї конвенції, вказуючи що остання *«допускає що правопорядок у країні постійного місцезнаходження нерухомого майна, яке виступає предметом спадкування, також може виявитись компетентним, хоча вона передбачає й інші варіанти вибору права»* [116, с. 25]. До прикладу, є можливим застосування правопорядку країни, з якою в особи є найбільш тісний зв'язок. Також науковець зазначає, що *«застосування колізійних норм у Гаазькій конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповідальних розпоряджень, не вимагає взаємності»* [116, с. 25].

Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів 1961 року (Конвенція про апостиль) [70], що набрала чинності для України 22 грудня 2003 теж викликає ряд колізійних питань.

Як зазначає С. Дьомкіна, *«Щоразу, коли використовуються іноземні документи, виникає потреба доконечно здійснити аналіз тексту відповідного міжнародного договору України, щоб визначити, на які саме документи поширюється звільнення від легалізації.»* [50, с. 81] Іншою проблемою є те, що складно знайти визначення офіційного документу, який може мати різне значення у різних державах та по-різному регулюватися міжнародними договорами [50, с. 81].

Цікавою є нещодавня практика Гаазької конференції із міжнародного приватного права, де у 2019 році була прийнята нова Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах. Зі сфери її впливу були виключені сімейні справи, а також справи про спадкування, оскільки рішення у цих справах, відповідно до загальноприйнятих норм приватного права та внутрішньополітичних відмінностей, можуть не прийматися

іншими державами як такі, яким надається однакова сила, що і рішенням національних судів[132].

При цьому, практикуючи юристи іноземних держав відзначають що вказана конвенція є, без перебільшень, проривом у міжнародному вирішенні спорів[128]. Так, Конвенція вводить досить дієве правило визнання та виконання рішень, що раніше було передбачено Нью-Йоркською Конвенцією для арбітражних рішень, а тепер можуть застосовуватися і для судових рішень інших держав. Однак, як також зазначається, успіх конвенції залежатиме від кількості держав-учасниць та швидкості її ратифікації.

Наостанок варто вказати, що Україна є стороною таких Конвенцій Ради Європи: Європейська конвенція про визнання і виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми 1980 року [52]; Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства 1968 року [54]; Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства 1978 року [49]; Європейська конвенція про здійснення прав дітей [53] та Конвенція про контакт з дітьми [67], обидві набрали чинності для України 2007 року; Конвенція про запровадження системи реєстрації заповітів [65]; Європейська угода про передачу заяв про правову допомогу [55], яка набрала чинності для України 2017 року.

Отже, існує певна кількість договорів, що регулюють надання специфічних видів правової допомоги. Це можуть бути як сплата аліментів, визнання опіки над дітьми, визнання заповітів, так і визнання та виконання арбітражних рішень, легалізацію іноземних документів тощо.

У цьому дослідженні таким договорам приділяється менша увага, адже кожна із них регулює дуже вузький аспект цивільних або кримінальних правовідносин, та не вступає з іншими, схожими угодами в конфлікт. Важливо розуміти, що питання, які регулюються даними договорами неможливо «підтягнути» під загальні норми багатосторонніх міжнародних договорів про

надання правової допомоги, а тому не можна вважати їх прикладами «надмірної» кодифікації.

1.3. Двосторонні міжнародні договори про надання правової допомоги

Як і багатосторонні міжнародні договори про надання правової допомоги, так і двосторонні можуть поділятися за галузевою ознакою на договори про надання такої допомоги у цивільних, кримінальних справах, а також договори, які регулюють окремі аспекти міжнародного співробітництва, такі як видача правопорушників тощо.

Не можна не погодитися із А. Войціховським, який виділяє таку особливість двосторонніх міжнародних договорів як *«неприпустимість внесення до них застережень, оскільки в такому випадку втрачається сам сенс укладення договору, спрямованого на максимальне погодження позицій двох держав, їх інтересів і намірів.»* [7, с. 60].

М. Смирнов вважає, що двосторонні договори у сфері міжнародного співробітництва у кримінальних справах є більш ефективними, хоча і, без сумніву, потребують застосування поруч із загальними нормами багатосторонніх конвенцій. [104]

Важко погодитися із думкою В. Мілінчук [79], яку також цитує М. Смирнов, про те, що двосторонні краще за багатосторонні через різні форми, змісти та межі співробітництва, які не дають таким нормам стати уніфікованими. Але ж міжнародне співробітництво це співпраця двох різних держав, де щось стало та звичне – це тільки внутрішня процедура для кожної країни. А тому, регулювання зовнішніх зносини мають бути зрозумілими для усіх сторін, адже вивчити підходи кожної з більше ніж 190 держав у таких буденних питаннях неможливо [104].

Зрозумілим є те, що двосторонні відносини мають пріоритет у міжнародному співробітництві. Але коли кодифікованих норм не існує, то країни повинні звертатися до принципу взаємності.

Щодо терміну «принцип взаємності» у науковому середовищі ведеться дискусія. В. Гринчак, до прикладу, зазначає, що *«правовідносини на засадах взаємності належать до явищ позадоговірних зобов'язань у міжнародному праві»* [9, с. 360]. Натомість, Р. Баранік вказує, що принцип взаємності і добровільності співробітництва є одним із фундаментальних. Нехай цей принцип і не завжди закріплюється окремими правовими нормами, але він *«впливає з юридичної природи міжнародних нормативно-правових документів, учасницею яких є Україна»* [2, с. 14]. Означає цей принцип те, що держави при міжнародному співробітництві з кримінальних справ повинні дотримуватися двостороннього та сумлінного виконання взятих на себе зобов'язань. Науковець також підтверджує тезу про те, що цей принцип не обов'язково впливає із договірних зобов'язань, а може і повинен застосовуватися за відсутності міжнародного договору між державами [2, с. 14].

Є випадки, коли у двосторонніх договорах про надання правової допомоги щодо врегулювання майнових відносин подружжя зазначається декілька колізійних прив'язок. Також, у статті 3 Закону України *«Про міжнародне приватне право»* зазначається, що *«якщо міжнародним договором України передбачено інші правила, ніж встановлені цим Законом, застосовуються правила цього міжнародного договору»* [97]. О. Мельниченко вважає, що при наявності таких прив'язок та відповідно до статті *«необхідно застосовувати норми двостороннього договору»* коли ми говоримо про правовий режим майна подружжя [78, с. 318].

Важливо зазначити, що двосторонні міжнародні договори про правову допомогу у кримінальних справах відрізняються від таких самих договорів з цивільних справ. Всі процедурні питання, які повинні вирішуватися у кримінальному процесі тієї чи іншої держави вирішуються не так приватними

особами, як правоохоронними органами. Тому, самі по собі міжнародні договори не можуть застосовуватися ізольовано від іншого регулювання у сфері кримінального процесуального права. Так, А. Войцеховський звертає увагу на необхідність застосування додатково також міжвідомчих договорів, *«у яких конкретизується співробітництво окремих відомств, наприклад, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України, більш детально визначаються їхні завдання, порядок розв'язання питань, що належать до їхньої компетенції.»* [6, с. 427].

Бувають також ситуації, коли двосторонні міжнародні договори не покривають увесь спектр питань, який може виникнути при наданні правової допомоги між державами. Таким чином, виникає питання про можливість застосування процесуальних норм запитуваної держави. Таку ситуацію важливо відрізнити від принципу взаємності, адже правовідносини можуть вже існувати, а про застосування кримінального процесуального законодавства однієї із держав можуть домовитися самі сторони. З цього приводу доцільно навести думку Ю. Чорноус, яка у своєму дослідженні відзначає, що *«Можливість застосування процесуальних норм однієї держави на території іншої у межах міжнародної правової допомоги пов'язана з екстратериторіальною дією кримінального процесуального закону, визначає й тактику проведення процесуальних дій.»* [124, с. 461].

На думку авторки цього дослідження, варто дослідити також особливості конкретних двосторонніх міжнародних договорів із окремими країнами.

До прикладу, І. Проценко предметом дослідження у своїй науковій роботі обрала Угоду між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах 2000 року, оскільки вважає, що ця угода має певну кількість недоліків, а її положення *«не відповідають сучасному рівню розвитку міжнародного приватного права»* [101, с. 84]. На думку авторки, такі недоліки можуть бути зумовлені некоректним перекладом тексту угоди на українську мову. Як приклад, вона наводить положення статті 12 угоди, в якій

застосовуються як синоніми два поняття: «особистий стан» та «особистий статус». Це, в свою чергу, викликає непорозуміння серед українських правників, котрі не завжди можуть пояснити різницю між цими двома термінами. Натомість, у статті 16 цієї ж угоди поняття уточнюється як «особистий, сімейний та майновий стан» [101, с. 84]. *Більше того, стаття 18 Угоди передбачає, що правоздатність юридичної особи визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої знаходиться центральне управління згідно з її статусом»* [114]. Це положення також може спричинити плутанину, та і кожен описаний недолік може в майбутньому призвести до порушення фундаментальних прав людини.

Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах[36] набрав чинності для України 05 листопада 1996 року. Як і деякі багатосторонні договори, вказана угода передбачає, що *«при виконанні доручення про надання правової допомоги установа юстиції, до якої звернене доручення, застосовує законодавство своєї держави. Однак, на прохання установи, від якої виходить доручення, вона може застосовувати процесуальні норми Договірної Сторони, від якої виходить доручення, оскільки вони не суперечать законодавству її держави.»* (стаття 8) [36].

Між Україною та Сполученими Штатами Америки укладений двосторонній договір про взаємну правову допомогу у кримінальних справах[43], який набрав чинності для України 27 лютого 2001 року. Цей документ регулює обсяг надання правової допомоги та обмеження щодо неї, зміст та форму доручень, отримання доказів та показань, видачу осіб, які знаходяться під вартою, вручення документів, розшук та вилучення, конфіскації тощо.

Також ще важливо зазначити, що даний договір містить положення, яке регулює співвідношення цього договору з іншими угодами. Зокрема встановлено, що застосування положень цього договору не перешкоджає

застосуванню норм інших міжнародно-правових актів, або двосторонніх домовленостей (стаття 18).

Водночас, цікавим фактом є те, що між країнами відсутній договір про екстрадицію, що значно ускладнює співробітництво обох держав у цій сфері. Так, із нещодавніх новин 2019 року ми знаємо про відмову України у видачі злочинців[126]. Таким фактом користуються особи, які бажають уникнути суворішого покарання в США, та які можуть маніпулювати проханнями політичного притулку в Україні.

Між Україною та Китайською Народною Республікою існує договір про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах[82], який набрав чинності ще 20 грудня 1993 року. Документ регулює обсяг правової допомоги. Форму доручення, його виконання, вручення документів шляхом передачі дипломатичними каналами, визнання судових рішень, рішень арбітражу, тощо. Цей договір в досить загальних рисах описує процес взаємодії держав при наданні правової допомоги з цивільних та кримінальних справ.

Також двосторонні міжнародні договори про надання правової допомоги у цивільних та/або кримінальних справах були підписані між Україною та Республікою Польща [20], Литовською Республікою [16], Республікою Молдова [39], Латвійською Республікою [32], Монголією [17], Канадою [15], Республікою Узбекистан [22], Соціалістичною Республікою В'єтнам [23], Республікою Македонія [38], Чеською Республікою [24], Угорською Республікою [45], Федеративною Республікою Бразилія [47], Грецькою Республікою [109], Республікою Індія [37], Гонконгом, Спеціальним Адміністративним Районом КНР [108], Корейською Народньо-Демократичною Республікою [30], Республікою Панама [40], Республікою Болгарія [35], Ісламською Республікою Іран [29], Республікою Кіпр [110], Арабською Республікою Єгипет [25], Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагірією [107], Сирійською Арабською Республікою [42], Об'єднаними Арабськими

Еміратами[33], Демократичною Соціалістичною Республікою Шри-Ланка [27], Малайзією [46].

Між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії було укладено договори про надання взаємодопомоги у боротьбі з незаконним обігом наркотиків [112], про арешт і конфіскацію доходів та знарядь, пов'язаних зі злочинною діяльністю, за винятком незаконного обігу наркотиків [111].

Двосторонні договори про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання були укладені між Україною та Грузією [14], Азербайджанською Республікою [13], Республікою Узбекистан [21], Республікою Казахстан [19], Республікою Вірменія [18], Республікою Таджикистан [41], Ісламською Республікою Іран [28], Арабською Республікою Єгипет [26], Корейською Народно-Демократичною Республікою [31], Туркменистаном [44], Республікою Білорусь [34], Федеративною Республікою Бразилія [48].

Висновки до РОЗДІЛУ 1

Таким чином, міжнародні договори про надання правової допомоги є частиною українського законодавства. Вони повинні тлумачитися відповідно до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів та застосовуватися у правовідносинах щодо надання чи отримання міжнародної правової допомоги.

Науковці класифікують такі міжнародні договори за галузевою ознакою на договори про надання правової допомоги у цивільних, комерційних, кримінальних справах. Хоча, цікавим є те, що деякі з них не виділяють питання комерційного, сімейного, спадкового права в окрему сферу регулювання, а тлумачать цивільне право так, що воно охоплює всі ці сфери.

Особливістю імплементації багатосторонніх договорів про надання правової допомоги є те, що вони створені з метою уніфікації та однакового застосування норм про надання правової допомоги. Так, варто зауважити, що вони пропонують широкий спектр механізмів надсилання документів за кордон в контексті каналів передачі таких документів. Безумовною перевагою таких договорів є те, що, зазвичай над ними працюють великі команди міжнародних організацій, такий як Гаазька конференція з міжнародного приватного права, що забезпечує якісну роботу над напрацюванням майбутніх проектів та вдосконаленням уже існуючих договорів.

Недоліками вказаних договорів є те, що жоден із них не можна назвати універсальним. Кожен із таких договорів регулює специфічні вузькі питання міжнародного співробітництва. Вони також уступають застосуванню двосторонніх договорів про надання правової допомоги, оскільки не враховують особливостей правових систем різних держав. Наостанок, проблемою є також і те, що держави-учасниці таких договорів мають можливість або не ратифікувати підписаний договір, або користуватися іншими міжнародними договорами, які регулюють таке саме коло питань.

Двосторонні договори особливі тим, що враховують контекст міжнародного співробітництва двох окремих держав. Тобто, індивідуально підходять до врегулювання певних питань із надання правової допомоги, виходячи із домовленостей двох держав. Існування таких договорів передбачає, що їм надається перевага у застосуванні між двома державами, а також те, ними можна передбачити спрощений порядок тих процедур, які на рівні багатосторонніх договорів є більш бюрократизованим.

Тим не менше, база існуючих двосторонніх договорів про надання правової допомоги України з іншими державами не є досконалою. Із деякими країнами взагалі відсутні договори, які б покривали деякі аспекти міжнародного співробітництва. Застосування інших на практиці ускладнюється неузгодженими колізійними питаннями.

Загалом, можна сказати що Україна є стороною дуже великою кількості міжнародних договорів про надання правової допомоги, як багатосторонніх, так і двосторонніх. А це, в свою чергу, викликає неймовірну кількість колізійних питань, які потребують вирішення.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У цьому розділі авторка дослідження звертається до існуючої судової практики, практики органів виконавчої влади, аналізує думки вітчизняних науковців щодо практичних проблем застосування міжнародних договорів про надання правової допомоги, здійснює порівняльно-правовий аналіз положень найбільш поширених багатосторонніх міжнародних договорів у цій сфері.

2.1 Загальна характеристика проблем, що виникають під час імплементації міжнародних договорів про надання правової допомоги у практику України

Аналізуючи практику застосування міжнародних договорів про надання правової допомоги, можна виокремити основні негативні наслідки такого неправильного тлумачення чи застосування. Зокрема, відсутність чіткого алгоритму дій при виборі того чи іншого міжнародного договору, може призвести до таких проблем:

- 1) затягнутий процес надання правової допомоги;
- 2) порушення принцип правової визначеності;
- 3) можливість зловживання процесуальними правами недобросовісною стороною судового процесу;
- 4) ненавмисне порушення прав осіб, що звертаються за наданням правової допомоги.

Відповідно, необхідно розібратися де і яким чином виникають проблеми у застосуванні таких договорів. Від правильного застосування способів

тлумачення також залежить правильність вибору міжнародно-правових норм у конкретних правовідносинах. Важливо також зрозуміти юридичну силу офіційних роз'яснень органів державної влади.

Хоча, територіальні управління юстиції пропонують свої консультаційні послуги громадянам, та це не завжди свідчить про поширення цієї інформації серед зацікавлених осіб. Навпаки, факт існування різних документів, роз'яснень, підказок від різних державних органів створює плутанину для пересічного громадянина, який хоче звернутися за запитом про надання правової допомоги до іншої держави. Хоча, не можна не погодитись із твердженням, що це важлива практика, яка дозволяє отримати роз'яснення процедур подання запитів на документи з-за кордону тим особам (до прикладу, правникам) які хочуть розібратися в цьому питанні самостійно. Що цікаво, такі консультаційні державні послуги нерідко є платними. Відповідно, на думку авторки, важливо чітко вказувати в основних нормативно-правових актах, перелік осіб, органів, які є відповідальними за ту чи іншу стадію надання міжнародної правової допомоги.

Безумовно, питання про вибір правильного міжнародного договору до конкретних правовідносин не може бути легким. Так, правова кваліфікація відносин здійснюється, зокрема, судами. Це свідчить про те, що для вирішення таких складних питань необхідно мати відповідну профільну освіту та компетенцію.

Найчастіше проблеми із тлумачення та правозастосуванням виникають, коли національним судам доводиться застосовувати конвенції Гаазької конференції з міжнародного приватного права. Це стосується не тільки українських судів, а й судів інших держав. Як зазначає Н. Боднар, *«суди керуються положеннями Конвенції з питань цивільного процесу 1954 року під час вирішення питання про направлення документів до країни, яка не є її учасницею. Також часто не враховуються положення Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 року, яка повністю замінила статті 1-7 Конвенції 1954 року між*

сторонами, які є учасницями обох вказаних Конвенцій. Так, суди не враховують відповідних змін і застосовують ті норми конвенції 1954 року які не підлягають застосуванню» [3, с. 264].

Щодо колізійних питань, варто також згадати про практику щодо застосування двосторонніх угод між Республікою Молдова та Україною. Так, між двома країнами існує Договір про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 року, який органи юстиції України застосовують при інформуванні України про зареєстровані акти цивільного стану на території України громадян Республіки Молдова» Натомість, при наданні правової допомоги у витребуванні документів про державну реєстрацію актів цивільного стану українські органи юстиції використовують Протокол до Конвенції про правову допомогу та правові відносини від того ж 1997 року [85].

Найперше, що важливо визначити при виборі міжнародного-правового інструменту, це дата набрання чинності документу обома державами між якими мають здійснюватися правовідносини щодо надання правової допомоги, наявність інших конфліктуючих угод, практику застосування таких конфліктуючих угоди іншою Договірною Стороною, чи є обраний договір спеціальним по відношенню інших конфліктуючих договорів тощо.

Отже, необхідно звернутися до статті 30 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, яка регулює застосування послідовно укладених договорів, які стосуються одного і того ж питання. Так, відповідно до положень цієї статті, обов'язки держав-учасниць визначаються відповідно до таких пунктів:

*2. Якщо в договорі встановлюється, що він обумовлений попереднім або наступним договором або що він не повинен вважатись несумісним з таким договором, то **переважну силу мають положення цього другого договору.***

3. Якщо всі учасники попереднього договору є також учасниками наступного договору, але дію попереднього договору не припинено або не

зупинено відповідно до статті 59, **попередній договір застосовується тільки тією мірою, якою положення є сумісними з положеннями наступного договору.**

4. Якщо не всі учасники наступного договору є учасниками попереднього договору:

a) у відносинах між державами-учасницями обох договорів застосовується те ж правило, що й у пункті 3;

b) у відносинах між державою-учасницею обох договорів і державою-учасницею тільки одного договору, договір, учасниками якого є обидві держави, регулює їхні взаємні права і обов'язки.

5. Пункт 4 застосовується без шкоди для статті 41 для будь-якого питання про припинення або зупинення дії договору відповідно до статті 60 або для будь-якого питання про відповідальність держави, яка може виникнути в результаті укладення або застосування договору, положення якого є несумісними з обов'язками цієї держави щодо другої держави за іншим договором.» [5]

Н. Чучкова звертаючись до Постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 24 грудня 1999 року «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України», наголошує на тому, що «за наявності між учасниками багатосторонніх договорів ще й договорів двосторонніх або спеціальних угод з питань правової допомоги... мають застосовуватися відповідні норми тих договорів і угод, що набрали чинності пізніше» [125, с. 114].

Є. Зверев у своєму дослідженні висловлює позицію про те, що досить спірним є той факт, що Віденська конвенція про правило міжнародних договорів повинна застосовуватися як керівний документ з питань тлумачення міжнародних договорів. Хоча, як уточнює він, українські суди найчастіше

застосовують саме таких підхід. Науковець вважає, що ця конвенція ратифікована не всіма державами а також, що *«вона за своїм місцем у ієрархії норм, як у міжнародному, так і в національному праві, має невизначений статус.»* [60, с. 140]

М. Михайлів звертає увагу на проблеми у застосуванні положень міжнародних договорів, які виникають через наявність одночасно декількох договорів про правову допомогу, які укладені між тими самими країнами у різний час [81]. Також, науковець виділяє наступні способи вибору положень таких договорів, виходячи із практики їх застосування:

– застосування норм міжнародних договорів про правову допомогу у спосіб взаємодоповнення (у разі наявності одних норм у міжнародних договорах про правову допомогу, прийнятих раніше, та інших норм, які їх доповнюють у міжнародних договорах про правову допомогу, прийнятих пізніше);

– застосування норм міжнародного договору про правову допомогу шляхом поєднання із застосуванням норм національного законодавства (у разі відсутності спеціальних норм у міжнародних договорах про правову допомогу);

– застосування норм міжнародного договору про правову допомогу, який був прийнятий пізніше (у разі різних підходів щодо регулювання одних і тих же питань);

– застосування норм міжнародного договору про правову допомогу, який був прийнятий раніше (у разі відсутності таких норм у міжнародному договорі про правову допомогу, прийнятому пізніше) тощо [81].

Також дискусія ведеться про принцип відповідності запиту запитуючої держави законодавству запитуваної сторони. Так, А. Підгородинська висловлює зауваження позиції таких науковців як О. Виноградова та В. Волженкіна, які підтримують даний принцип. Натомість, науковець звертає увагу на той факт, що не можуть бути тотожними навіть схожі правові системи або національні законодавства. Відповідно, *«клопотання про надання правової допомоги не*

може абсолютно відповідати матеріальному та процесуальному праву запитуваної держави. Отже, слід говорити тільки про несуперечність прохання основним принципам законодавства запитуваної держави» [88, с. 372].

I. Ємець у своїй роботі підтримує позицію М. Буроменського про те, що міжнародні договори про надання правової допомоги забезпечують уникнення конфлікту національних юрисдикцій, при цьому найбільш повно їх здійснюючи» [59, с. 231].

У своїй дисертації I, Ємець також звертає увагу на проблему дії міжнародних договорів в контексті національного права України. Зокрема, як вважає науковець, міжнародні договори про надання правової допомоги нічим не відрізняються від будь-яких інших міжнародних договорів, незалежно від того, скільки держав до них приєдналися. Тим не менше, вони мають свої специфіку, яка полягає у тому, що в них містяться зобов'язання двох видів.

До першого виду науковець включає, *«зобов'язання, що стосуються до держави-учасниці договору й не можуть бути застосованими безпосередньо у внутрішньодержавному правопорядку. Щодо таких зобов'язань... повинні застосовуватися загальні правила імплементації, коли за допомогою своїх нормативно-правових актів держава забезпечує виконання міжнародного договору»*. Другим, але і набагато складнішим видом є зобов'язання, *«що безпосередньо містять права й обов'язки фізичних та юридичних осіб.»* [57, с. 112].

Як видно із вищенаведених думок науковців, дискусія щодо різних питань пов'язаних із застосуванням міжнародних договорів про надання правової допомоги досі ведеться. Такі проблеми можуть виникати, зокрема і через неправильне тлумачення судами їх норм, або правозастосовної практики національних органів виконавчої влади. Також не існує однакового підходу до способів та засобів тлумачення міжнародних договорів, що і викликає

необхідність у роз'ясненнях або удосконаленнях існуючих міжнародно-правових норм.

2.2. Приклади неправильного застосування міжнародних договорів про надання правової допомоги

Між Україною та державами-учасниками Співдружності Незалежних Держав, як вже зазначалося укладена Конвенція про правову допомогу і правові відносини по цивільним, сімейним і кримінальним справам (Мінська угода 1993 року) [69]. Цей документ був пізніше доповнений Протоколом від 1997 року.

На думку Е. Мельникової, яку також підтримує М. Смирнов, Мінську конвенцію можна вважати ідеальною моделлю міжнародної багатосторонньої угоди про правову допомогу *адже «вона істотно заповнює прогалини нашого кримінально-процесуального законодавства в розглянутій області, полегшує реалізацію відносин міжнародно-правової допомоги, зменшує число виникаючих у цьому процесі правових колізій»* [77, с. 261].

Також ще важливо згадати позицію І. Мироненко щодо статусу та особливостей Мінської конвенції 1993 року в контексті розширеного обсягу правової допомоги, яка надається. Так, згадує автор, зазначена конвенція відносить до правової допомоги, відповідно до статті 6, також і визнання і виконання іноземних судових рішень у цивільних справах, вироків у частині цивільного позову. Також автор наголошує, що конвенція передбачає і вчинення тих правових дій які не пов'язані безпосередньо із цивільним судочинством. Це і *«надання правової інформації (стаття 15), встановлення адрес і інших даних іноземних суб'єктів (стаття 16), вжиття заходів щодо опіки та піклування (стаття 35), вжиття заходів щодо охорони спадщини (стаття 50), визнання та виконання нотаріальних актів по грошових зобов'язаннях (стаття 51)»* [80, с. 112].

Ще одним науковцем, який вказує на недоліки Мінської конвенції 1993 року, є М. Смирнов. Він вказує на ту обставину, що в питаннях надання взаємної правової допомоги по кримінальних справах Конвенція копіює аналогічні двосторонні договори, які були чинними до її підписання. Той факт, що в ній не відображено схожість правових систем країн-учасниць, змістив вибір держав-учасниць на бік «більш високого рівня взаємодії вирішувати», тобто на інші багатосторонні конвенції з цих самих питань. Також науковець наголошує, що *«ряд її положень не відповідає вимогам сьогодення, вони застаріли і не охоплюють усього різноманіття кримінальних ситуацій і практичних задач, що приходиться вирішувати нашими країнами в особі компетентних органів»* [104].

Протилежну позицію займає Т. Хороша, яка у своєму дослідженні вказує на цінність Мінської конвенції 1993 року з огляду на *«створення єдиного уніфікованого підходу держав – членів СНД в регулюванні питань міжнародного приватного права, важливе місце серед яких належить спадковим відносинам.»* [116, с. 28]. Хоча, авторка сама зазначає, що цей факт не повинен применшувати значення інших двосторонніх договорів, які регулюють схоже коло питань у сфері міжнародного співробітництва, оскільки саме вони *«деталізують конкретну правову допомогу з огляду на конкретику існуючих відносин між відповідними країнами.»* [116, с. 28].

До практики уніфікації міжнародно-правових норм в рамках СНД звертається також Г. Цірат, який відзначає певну відмінність у процесах, що відбуваються в рамках СНГ та в діяльності інших міжрегіональних організацій. Такою відмінністю можна вважати той факт, що у інших організаціях процеси уніфікації впливають із процесів інтеграції та розширення міжнародного спілкування. Натомість в СНД, *«між країнами, що утворилися внаслідок розпаду СРСР, цей процес співпав з процесом дезінтеграції (розпаду СРСР) і базувався на залишках правового спадку СРСР, в тому числі і в сфері цивільного судочинства»* [120, с. 194]. Науковець відзначає, що з 1993 року організація не здійснила суттєвого прориву в даному напрямку. При цьому, Конвенція про

правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах, яка була підписана 2002 року в Кишиневі, *«не стала, ані проривом, ані суттєвим кроком вперед порівняно з Конвенцією 1993 року.»* [120, с. 194].

І. Ємець у своїй дисертації звертається до положень Мінської конвенції 1993 року, а саме до статті 14, яка передбачає, що *«Договірні Сторони зобов'язуються пересилати один одному на прохання без перекладу і безкоштовно свідчення про реєстрації актів цивільного стану, документи про освіту, трудовий стаж і інші документи, що стосуються особистих або майнових прав і інтересів громадян запитуваної Договірної Сторони й інших осіб, що проживають на її території»* [69]. Науковець задає питання про те, чи є вказана норма **самовиконуваною чи несамовиконуваною**. У відповіді на це питання він підкреслює, що дана норма *«звертає зобов'язання до держав-учасниць Конвенції»* [57, с. 134], а також задає ще одне питання про те, чи може ця норма породжувати ті безпосередні права громадян, які можна захистити в суді.

Далі, він звертається до статті 13 Мінської конвенції 1993 року, яка передбачає, що *«Документи, що на території однієї з Договірних Сторін розглядаються як офіційні документи, користуються на територіях інших Договірних Сторін доказовою силою офіційних документів»* [69]. Тут науковець звертає увагу на складність попереднього питання, уточнюючи, вже в контексті статті 13, чи на практиці громадянин має право подавати до іншої держави-учасниці документи, не здійснюючи їх офіційного перекладу або легалізації. Та, нарешті, чи потрібні додаткові процедури тоді, як норма, передбачена частиною 2 статті 13 перестає бути самовиконуваною [57, с. 134].

Такі, на перший погляд, складні питання, повинні усуватися наступними договорами, або поправками до вже існуючих. Мінська Конвенція застосовується ще від 1993 року, вже 27 років, але деякі колізійні питання так і не були вдосконалені за цей час. Більше того, й досі в судовій практиці можна знайти приклади неправильного застосування Мінської конвенції 1993 року до правовідносин, які також регулюються іншими міжнародними договорами.

Мінська конвенція, зокрема, регулює порядок виконання доручення про надання правової допомоги (стаття 8), зміст та форму такого доручення (стаття 7), надсилання доручення про вручення та підтвердження його вручення (стаття 10), а також, як і багато інших договорів, містить норми про Повноваження дипломатичних представництв і консульських установ (стаття 12) [69]. Конвенція досить детально описує правовідносини, у яких потенційно правова допомога може надаватися відповідно до положень Конвенції. Це і відрізняє її від інших багатосторонніх конвенцій, такі як Гаазька конвенція 1965 року, яка встановлює лише загальні положення, якими повинні керуватися державні органи при надсиланні запитів.

Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, яку ще називають «**Київська угода**» [113] набула чинності для України 19 грудня 1992 р. та також була укладена між державами-учасницями Співдружності Незалежних Держав.

Звертаючись до предмету її регулювання варто зазначити, що у статті 1 цієї угоди вказано, що вона регулює *«питання вирішення справ, що впливають з договірних та інших цивільно-правових відносин між господарюючими суб'єктами, з їх відносин з державними та іншими органами, а також виконання рішень за ними.»*[113] Держави-учасниці цієї угоди, що є також учасницями СНД також підписали і Мінську конвенцію 1993 року, і Гаазьку конвенцію 1965 року і Нью-Йоркську Конвенцію 1958 року [63]. Відповідно, дана угода вступає в конфлікт із іншими угодами в двох аспектах: вона укладена державами, між якими вже існують попередні угоди, як міжнародного, так і регіонального характеру; вона також регулює одне і те саме коло питань із цими конфліктуючими договорами.

Цією угодою передбачений, зокрема, порядок надсилання доручення чи запиту про надання правової допомоги, зокрема, отримання доказів та здійснення інших процесуальних дій. Цим порядком передбачена можливість надіслати доручення прямо до компетентного суду іншої країни-учасниці угоди.

Тобто, це спосіб, за допомогою якого «судові органи однієї країни можуть отримати докази на території іншої держави. (в) безпосередньо шляхом спілкування між судами різних країн-учасниць» [119, с. 23]. Такий підхід відрізняється від, до прикладу підходу, передбаченого Гаазькою конвенцією 1965 року, за яким доручення надсилається через низку виконавчих органів обох держав та тільки після цього – до компетентного суду запитуваної держави.

М. Мальський звертає увагу на те, що усі чинні договори, підписані Україною в рамках міжнародного співробітництва із країнами-учасницями СНД визначають загальну процедуру визнання і виконання рішень іноземних судів. Ця процедура включає як застосування положень міжнародного договору, так і норм національного законодавства (такі як судовий розгляд запиту, примусове виконання такого рішення). Науковець також звертає увагу і на проблемні моменти, що виникають при застосуванні таких угод, які, в свою чергу, «перешкоджають однаковою та чітко передбачуваному застосуванню норм міжнародного та національного права (наприклад, конкуренція Мінської конвенції та двосторонніх договорів, невизначеність ознак порушення публічного порядку тощо).» [75, с. 107]. Також автор вважає, що, враховуючи вищенаведене, існує необхідність додаткових домовленостей між державами щодо уніфікованого тлумачення положень таких договорів [75, с. 107].

Гаазька конвенція 1965 року про вручення судових та позасудових документів [64] так само як і Мінська конвенція, та Київська угода регулює порядок складання та надсилання запитів про вручення за кордоном судових та позасудових документів. Зокрема, у статті 10 Конвенції передбачена можливість вручення судових документів безпосередньо через суд, або особисто залученій особі. Положення цієї Конвенції не деталізують порядок такого вручення доручення, а основним способом надсилання запиту або доручення є його надання органам виконавчої влади, зокрема територіальним органам Міністерства юстиції, як видно із положень статей 1-6. Зважаючи на це, можна зробити висновок що у трьох цих міжнародних договорів немає однакового

обов'язкового порядку надсилання запитів про надання правової допомоги та доручень.

2.3 Колізійні питання застосування українських внутрішніх інструкцій із застосування міжнародних договорів про надання правової допомоги

Окремими актами національного законодавства України, що регулюють процес надання правової допомоги між Україною та іншими державами, є внутрішні інструкції, роз'яснення, що видаються компетентними органами на основі вже усталеної практики застосування міжнародних договорів про правову допомогу. Так, зокрема, в них виділяються проблемні моменти, колізії, що призводять до неоднакового тлумачення положень міжнародних договорів як різних органів державної влади в Україні, так і державних органів інших країн, що є сторонами відповідних договорів.

Варто звернути увагу, що Віденська конвенція про право міжнародних договорів визначає обов'язковість дотримання положень міжнародних договорів. Зокрема, стаття 27 передбачає, що *«Учасник не може посылатись на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору»* [5].

Також, Конституцією України передбачено, що *«Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.»* [71].

Натомість, маємо ситуацію, коли за відсутності однакового розуміння застосування положень міжнародних договорів про надання правової допомоги, згода на які надана Верховною Радою України, створюється велика кількість національних регуляторних актів, котрі передбачають досить одностороннє розуміння практики застосування вказаних договорів.

Наприклад, затверджена спільним наказом Міністерства юстиції України та Державної судової адміністрації України від 27.06.2008 року № 1092/5/54 «Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень» дає настанови щодо застосування декількох міжнародних договорів про надання правової допомоги [94].

Загальні положення Інструкції вказують на те, що вона *«визначає порядок опрацювання доручень про вручення документів, отримання доказів, вчинення інших процесуальних дій, а також клопотань про визнання і виконання судових рішень на виконання чинних міжнародних договорів України з питань надання правової допомоги в цивільних справах»* (пункт 1.1) [94].

Зокрема, Інструкція, поряд із загальними положеннями, містить і такі розділи:

- Розділ VI «Особливості виконання Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 року»;
- Розділ VII «Особливості виконання Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах 1970 року»;
- Розділ VIII «Особливості виконання Конвенції про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року та Протоколу до неї 1997 року» [94].

В додатках до Інструкції містяться також шаблони доручень, клопотань, запитів, довідок.

Тобто, як ми бачимо, предметом регулювання цієї Інструкції є порядок надсилання та процедуру отримання та опрацювання доручень про надання правової допомоги. Отже, вказані державні органи виклали своє тлумачення міжнародних договорів, яке досить часто застосовується також і судами України.

Наступним прикладом українських внутрішніх інструкцій щодо застосування міжнародних договорів є Лист Мініюсту від 11.05.2010 року № 26-26/291 «Роз'яснення щодо застосування міжнародних договорів України про правову допомогу в частині, що стосується скасування вимоги легалізації офіційних документів, виданих компетентними органами Договірних Сторін» [103]. В ньому викладено позицію щодо того, що навіть при наявності відповідних положень міжнародного договору, компетентні органи не зобов'язані автоматично приймати офіційні документи складені органами держав-учасниць таких договорів, без будь-якого засвідчення.

По-перше, як зрозуміло із тексту Листа, вважається, що формулювання відповідних статей таких міжнародних договорів не є однаковим. Найчастіше такі положення міжнародного договору застосовуються лише щодо тих документів, які надсилаються при застосуванні відповідного міжнародного договору безпосередньо, тобто саме такі документи звільняються від потреби легалізації.

По-друге, в Листі згадується проблема неоднакового тлумачення відповідних положень щодо дійсності документів компетентними органами іноземних держав. Це часто призводить до випадків відмови країнами-учасницями міжнародних договорів про правову допомогу у цивільних справах у прийнятті офіційних документів України за відсутності додаткового засвідчення [103].

Далі у роз'ясненні описуються особливості двосторонніх договорів України з іншими державами щодо необхідності легалізації документів, які надсилаються, в тому числі, в процесі надання міжнародної правової допомоги.

Ще одним документом, що регулює застосування відповідних міжнародних договорів є затверджена наказом Міністерства юстиції України від 19.08.2019 № 2599/5 «Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників

(екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження» [95].

Також, Міністерства юстиції України видало Лист від 29.11.2012 року № 11891-0-4-12/12.2 «Щодо переліку міжнародних договорів України про правову допомогу, які містять норму, що звільняє від додаткового посвідчення документів» [127]. Цей документ перегукується із вже вищевказаним Лист Мінюсту від 11.05.2010 року № 26-26/291 «Роз'яснення щодо застосування міжнародних договорів України про правову допомогу в частині, що стосується скасування вимоги легалізації офіційних документів, виданих компетентними органами Договірних Сторін». І, хоча, перший документ не є таким детальним, а всього лише надає практичні роз'яснення щодо застосування деяких договорів, як, наприклад, Договір між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини та взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах, виникає питання доцільності існування такої кількості роз'яснень із точкових питань. Більше того, цей документ виконує частіше інформативну функцію. Вказуючи, до прикладу посилання на сайт Гаазької Конференції з міжнародного приватного права, для уточнення статусу договору для інших країн.

Усі ці інструкції та роз'яснення містяться на сайті Міністерства юстиції України [122]. І часто застосовуються при виборі необхідних міжнародних договорів. Питання лише в тому, чи не шкодить така кількість українських внутрішніх інструкцій принципу правової визначеності, адже часто такі документи дублюють або по-своєму тлумачать положення міжнародних договорів. Безумовно, ми не можемо знати як інші договірні сторони тлумачать ці договори у своїй практиці, але, на думку авторки, наявність національних внутрішніх інструкцій не до кінця забезпечує однакову імплементацію таких договорів Україною та іншими Договірними Сторонами.

Окрему вагу хотілося б приділити проблемі, яку Є. Зверєв наводить як приклад із судової практики США, де судам доводилося тлумачити договір після його тлумачення органами виконавчої влади [60].

За аналогією, ми можемо звернути увагу на проблему тлумачення міжнародних договорів, що стосуються надання правової допомоги, яке здійснюють органи юстиції, зокрема головні територіальні управління юстиції в областях. Досить часто, поряд із офіційними роз'ясненнями Міністерства юстиції України, працівники цих органів розміщують на своєму офіційному сайті файли формату Word, де досить доступною мовою пояснюють громадянам, як визначати процедуру застосування тих чи інших міжнародних договорів. Однак, такі роз'яснення не є і не можуть претендувати на офіційність, чи будь-яку силу, для того, щоб громадяни могли їх застосовувати при поданні клопотань до українських судів. Тим не менше, вони слугують, скоріше, інформаційною допомогою тим, хто самостійно хоче розібратися в даному питанні.

2.4. Судова практика щодо застосування конфліктуючих між собою міжнародних договорів про надання правової допомоги та пов'язаних із цим проблем

Лист ВСС України із розгляду цивільних та кримінальних справ № 24-754/0/4-13 від 16 травня 2013 року «Про практику розгляду судами цивільних справ з іноземним елементом» [100] звертає увагу на проблему вибору між декількома міжнародними договорами, які стосуються одного і того ж питання. Тут суд звертає увагу на необхідність застосування статті 30 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1986 року відповідно до якої, якщо всі учасники попереднього договору є також учасниками наступного договору, але дію попереднього договору не припинено або не зупинено відповідно до

статті 59, попередній договір застосовується тільки тією мірою, якою положення є сумісними з положеннями наступного договору [100].

Таку ж позицію висловив суд у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 12 від 24.12.1999 року. Вказавши, що *«належить виходити також із загальних правил про те, що міжнародні договори про правову допомогу поширюються лише на суб'єкти держав-учасниць та що за наявності між учасниками багатосторонніх договорів ще й договорів двосторонніх або спеціальних угод з питань правової допомоги мають застосовуватися відповідні норми тих договорів і угод, що набрали чинності пізніше.»* [99]

Також у Постанові наголошується, що суди мають з'ясувати чи існують наявні міжнародні договори про взаємне надання правової допомоги між Україною і державою, про визнання й виконання рішення суду чи арбітражу якої надійшло клопотання [99]. Така судова практика існує і щодо справ про визнання та виконання рішень арбітражу.

Є. Зверев у своїй дисертації звертає увагу на такий аспект української судової практики при тлумаченні міжнародних договорів України, як *«відсутність загальноприйнятого порядку тлумачення договорів, правила якого застосовувалися б усіма судами»* [60]. Науковець зазначає, що на момент написання його праці, йому не вдалося знайти жодного рішення Верховного Суду України та судів касаційної інстанції, в яких приділялась б увага даній проблемі» [60].

Як приклад неоднакового застосування судами норм міжнародних договорів про надання правової допомоги, можемо навести наступне рішення. Вищий Господарський Суд України у своїй постанові від 21 листопада 2017 року по справі № 920/1395/15 звернув увагу на проблемне питання застосування трьох міжнародних багатосторонніх договорів, що регулюють одні і ті самі правовідносини. Позивачем у цій справі було Публічне акціонерне товариство "ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ", що подав позов до Публічного

акціонерного товариства "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання про ро стягнення заборгованості за кредитним договором на суму, що перевищувала 11 мільйонів доларів США.

Так, у цій справі господарський суд Сумської області у 2016 році за клопотанням однієї із сторін залучив в якості третьої особи яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні позивача за зустрічним позовом. Для цього, суду необхідно було надіслати судове доручення про повідомлення третьої особи ТОВ «Энергетический стандарт» про дату та час наступного судового засідання у справі разом із примірниками процесуальних документів по даній справі на адресу Арбітражного суду міста Москви (115225, Російська Федерація, м. Москва, вул. Велика Тульська, буд. 17), оскільки третя особа була іноземною компанією.

Однак, третя особа ТОВ «Энергетический стандарт» частково не погоджуючись із ухвалою господарського суду Сумської області у своїй апеляційній скарзі просила скасувати оскаржувану ухвалу суду першої інстанції в частині направлення на адресу Арбітражного суду міста Москви (115225, Російська Федерація, м .Москва, вул. Велика Тульська, буд. 17) судового доручення про повідомлення ТОВ «Энергетический стандарт» про дату та час наступного судового засідання по справі № 920/1395/15, що розглядається господарським судом Сумської області.

Тобто, третя особа не погоджувалася саме із процедурою надсилання судового доручення, а тому просила скасувати ухвалу в цій частині та прийняти нову ухвалу, якою: направити на адресу Міністерства юстиції Російської Федерації (119991, ГСП-1, м. Москва, вул. Житная, 14), судове доручення про повідомлення ТОВ «Энергетический стандарт» про дату та час наступного судового засідання по справі № 920/1395/15, що розглядається господарським судом Сумської області разом з примірниками процесуальних документів по даній справі та зупинити провадження у справі на строк достатній для виконання такого судового доручення. [92]

Суд касаційної інстанції, при винесенні процесуальних ухвал та повідомленні цієї ж третьої особи про ці ухвали враховував положення Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 року, Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності 1992 року (Київської угоди), Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України та Державної судової адміністрації України від 27.06.2008 № 1092/5/54.

Тобто, навіть Вищий Господарський Суд України не вдавався до розбору вказаних міжнародних договорів та не застосував жодного засобу тлумачення міжнародних договорів, просто пославшись на одразу декілька нормативно-правових актів, як міжнародного, так і національного рівнів. Не зважаючи на попереднє оскарження такої процедури третьою особою, суд касаційної інстанції надіслав процесуальні ухвали до Арбітражного суду міста Москви для подальшого вручення документів ТОВ «Энергетический стандарт».

Зважаючи на все це, видається, що судді українських судів є недостатньо компетентними в питання застосування міжнародних договорів про надання правової допомоги, вибору між міжнародними інструментами, який повинен здійснюватися як мінімум із застосуванням статті 30 Віденської конвенції про право міжнародних договорів. Це свідчить про необхідність підвищення кваліфікації суддів з цих питань, або необхідність уніфікації практики застосування судами різних конвенцій, що регулюють однакові або схожі правовідносини.

Важливо зазначити, що неправильне, несвоєчасне, недійсне повідомлення сторін спору про час та дату судового розгляду, наявність процесуальних ухвал та наявність копій матеріалів справи у сторін, які знаходяться за межами України, може призвести до порушення права на справедливий суд. Відповідно,

такі особи можуть звертатися до Європейського Суду з прав людини за захистом таких прав.

Наведемо, до прикладу, справу Європейського Суду з прав людини, де суд звертав увагу на такі порушення процесуальних прав сторін. У справі Руїз-Матеос проти Іспанії Європейський суд з прав людини підтримав позицію позивача про те, що той був позбавлений права на участь у судовому процесі, права на справедливий суд, на рівність та змагальність сторін у судовому процесі. Оскільки, у засіданні Конституційного суду Іспанії було дозволено брати участь стороні уряду, але не представниками сім'ї Руїз-Матеос. Відповідно, Європейський суд з прав людини визнав це порушенням статті 6 Європейської конвенції з прав людини, а саме права на рівність сторін перед судом. Суд пояснював це тим, що під правом на справедливий (змагальний) суд розуміється можливість сторін знати про подання іншої сторони а також коментувати такі подання, докази на рівні з іншою стороною (пункт 3) [131].

Як бачимо, неправильний вибір та застосування положень договорів про надання правової допомоги може призвести не тільки до затягування процесу, що має негативні наслідки для усіх сторін судового провадження, але й до порушення права особи на справедливий суд, передбаченого Європейською конвенцією з прав людини.

Висновки до РОЗДІЛУ 2

Наразі в правозастосовчій практиці України існує велика кількість невідповідностей у процесі застосуванні міжнародних договорів про надання правової допомоги. На думку авторки, це пояснюється великою кількістю внутрішніх інструкцій, неуніфікованого підходу до застосування міжнародних договорів українськими судами, а також недосконаlostей окремих міжнародно-правових інструментів у сфері надання правової допомоги між державами.

Велика кількість внутрішніх національних інструкцій щодо застосування тих чи інших договорів про надання правової допомоги в теорії могла б допомогти уникнути колізій між ними на практиці. Фактично, це було б допомогою як для компетентних судів, так і для звичайних громадян, в питаннях вибору правильних міжнародно-правових норм при складанні запитів на правову допомогу. Натомість, на практиці все виявляється зовсім інакше. Плутанину створює велика кількість різних роз'яснення органів виконавчої влади та судових органів, що передбачають уточнення або тлумачення лише деяких, специфічних норм міжнародних договорів, або дублюють положення про процедуру за відправки документів закордон, щоправда, дещо розширюючи їх.

Створення таких інструкції є досить логічним з огляду на те, що існує дуже багато колізійних питань, які потребують вирішення. Але, так як вирішення цих питань є діяльністю міжнародних організацій, яка вимагає достатньо часу, то компетентні органи окремих держав, зокрема, і Україна, пропонують власне тлумачення норм міжнародних договорів про надання правової допомоги.

Тим не менше, враховуючи відсутність уніфікованого підходу до тлумачення та застосування міжнародних договорів про надання правової допомоги, на практиці з'являються такі проблеми як: вибір між договором про надання правової допомоги, що були укладені послідовно між тими самими сторонами, з тих самих питань.

Судова практика свідчить про те, що враховуючи необізнаність суддів в питаннях застосування міжнародних договорів, легко можна або (а) зловживати процесуальними правами, застосовуючи неправильну конвенцію завідомо знаючи, що інша договірна держава не прийме таких документів; або ж (б) помилково застосувати неправильний порядок надсилання документів за кордон. Ці дії можуть бути оскаржені в суді, оскільки такі колізії часто призводять до порушення права особи на справедливий суд. Зокрема, якщо не повідомити або невчасно чи неправильно повідомити особу, яка знаходиться за кордоном, про судовий розгляд, який стосується її прав та інтересів, то така особа буде позбавлена можливості відповідати на подання сторін спору. Також той факт, що особа не була присутня на судовому засіданні з вини іншої сторони, яка не вчасно або неправильно повідомила про такий судовий розгляд, вважатиметься порушенням принципу змагальності судового процесу в контексті Європейської конвенції з прав людини.

РОЗДІЛ 3

МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ПРАКТИКУ УКРАЇНИ

У цьому розділі дослідження авторка проаналізує позитивну практику інших країн щодо запровадження механізмів імплементації міжнародних договорів у сфері надання правової допомоги, здійснить їх порівняльний аналіз та запропонує можливі шляхи запозичення таких практик або створення нових умов для ефективнішого застосування таких договорів в практиці України.

3.1. Удосконалення процесу тлумачення

Для початку, необхідно визначитися що ми розуміємо під поняттям «імплементація в практику». Хоча, такого визначення немає в науковій літературі, ми звернемося до визначення нормативної імплементації, щоб відмежувати наше поняття від нього.

Ю. Медведєв у своїй праці визначає імплементацію в міжнародному праві, як *«організаційно-правова діяльність держав із метою реалізації їхніх міжнародно-правових зобов'язань»* [76, с. 667].

Існує також позиція, яку надає М. Піддубна, звертаючись до історії введення у вітчизняну літературу цього поняття І.І. Лукашуком П.Ф. Мартиненком. Авторка вказує, що поняття «імплементація» *«було використане в науці міжнародного права насамперед, - і це слід підкреслити, - у зв'язку з визначенням процесу здійснення норм міжнародного права у внутрішньому праві*

держави та доцільністю використання терміна «імплементация» на противагу терміну «трансформація» [89, с. 196].

Ще одне визначення пропонує Н. Пархоменко, зазначаючи, що «Імплементация (англ. *implementation* – «здійснення», «виконання») – процес транспонування актів законодавства, включаючи створення порядку та процедур їхнього впровадження (імплементация у вузькому розумінні); цей процес також включає тлумачення, практику застосування, забезпечення дотримання та виконання норм права, органами державної влади (імплементация в широкому сенсі).» [86]. Авторка також наголошує, що в міжнародному праві це поняття означає реалізацію на національному міжнародних зобов'язань, а означає один із способів «включення міжнародно-правових норм у національну правову систему за умови дотримання мети і міжнародних норм.» [86].

Якщо ми вже говоримо про імплементацию міжнародно-правових норм в національне законодавство, то як зазначає В. Плавич, імплементацией вважається реалізація таких норм на національному рівні, що здійснюється шляхом «трансформації міжнародно-правових норм у національні законодавчі та підзаконні акти» [90, с. 23]. При цьому статус таких норми зберігається, але от її зміст також переходить у норму національного права, що підтверджується положеннями статті 9 Конституції України. На думку науковця, «відбувається пряма рецепція (один із способів трансформації), коли норма міжнародного права без змін запозичується національним законодавством» [90, с. 23].

З метою правильної імплементации міжнародно-правових норм важливо дотримуватися основних правил тлумачення, визначених статтею 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів.

Частина перша вказаної статті передбачає, що договір повинен добросовісно тлумачитись у світлі об'єкта і цілей договору. Цей підхід часто використовують міжнародні суд при винесенні своїх рішень, коли відсутні прямі

норми договору що регулюють конкретне питання, але із цілей та об'єкту договору можна зрозуміти чи підпадають ід сферу його впливу конкретні правовідносини.

Частина друга цієї статті передбачає, що для цілей тлумачення договору контекст охоплює, крім тексту, включаючи преамбулу й додатки:

а) усяку угоду, яка стосується договору і якої було досягнуто між усіма учасниками у зв'язку з укладенням договору;

б) усякий документ, складений одним або кількома учасниками у зв'язку з укладенням договору і прийнятий іншими учасниками як документ, що стосується договору.

В частині третій зазначено, що поряд з контекстом враховуються:

а) усяка наступна угода між учасниками щодо тлумачення договору або застосування його положень;

б) наступна практика застосування договору, яка встановлює угоду учасників щодо його тлумачення;

с) будь-які відповідні норми міжнародного права, які застосовуються у відносинах між учасниками.

4. Спеціального значення надається термінові в тому випадку, коли встановлено, що учасники мали такий намір.» [5]

Оскільки нам важливо розглянути імплементацію норм міжнародних договорів про надання правової допомоги саме з практичного боку, то варто звернутися також до деяких робіт вітчизняних науковців.

Н. Галецька звертає увагу на вагомість ролі судової влади у здійсненні імплементації міжнародних договорів на національному рівні, такої ж вагомостю, як і інших гілок влади [3, с. 91]. Авторка погоджується із позицією Є. Бурлай, який вважає, що *«спір», «суд» і «право» органічно невід'ємні одне від*

одного», а також із думкою А. Зибайло, зокрема про те, що «імплементация норм міжнародного права охоплює також і фактичні дії, проте їх вчинення на практиці може бути проблемним» [8, с. 91].

Також науковець дає досить цікаве визначення поняття «національне імплементаційне правозастосування» вказуючи, що це *«юридична діяльність правозастосовних органів держави, спрямована на індивідуалізацію нормативно-правових приписів, які містяться в міжнародно-правових зобов'язаннях, та створення необхідних передумов для їх своєчасної, повної і всебічної реалізації.» [8, с. 93].* Щодо форм такого національного імплементаційного правозастосування, то вони поділяються на пряме та непряме застосування. Обидві ці форми об'єднує використання правозастосовних засобів. Натомість, різниця між ними полягає у *«можливості суб'єктів національного права безпосередньо застосовувати норми міжнародних договорів до правовідносин між ними.» [8, с. 93].*

Іншим досить цікавим аспектом тлумачення в нашому випадку може стати термінологічне вдосконалення. Це впливає з того, що однією із проблем відсутність деяких визначень та термінів. Які містяться в міжнародних договорах, згода на яких надана Верховною Радою України. Хоча, такі договори і становлять частину національного законодавства, але такі терміни, при цьому, можуть бути застосовані лише у відносинах між державами, що є учасниками відповідного міжнародного договору. Так, науковці П. Мінка та А. Хрідочкін звертають увагу на необхідність удосконалення українського кримінально-процесуального законодавства, зокрема і шляхом *«термінологічного узгодження з міжнародними актами, які регламентують питання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах.»* Як приклад, науковці наводять термін *«складання та передача документів»*, потребує законодавчого врегулювання [83, с. 181].

Важливо також забезпечити вірний переклад офіційних документів, що надсилаються іншим державам. Так, Мохонько О. звертає увагу на мовну

проблему: *«під час складання запиту необхідно враховувати мовні особливості, адже помилки, невірний переклад так само прямо впливатимуть на визнання результатів проведення процесуальних дій неналежними та недопустимими.»* [84, с. 117].

Враховуючи це, доцільно було б забезпечити бюро перекладів та пересічних громадян офіційними роз'ясненнями щодо термінології, яка повинна використовуватися при складанні документів, що надсилатимуться закордон для запиту про надання правової допомоги.

I. Ємець також виділяє питання національної імплементації норм міжнародно-правового договору про надання правової допомоги. Він вважає, що це стосується тієї категорії договорів, які мають на меті уніфікацію положень національного законодавства сторін таких договорів. Автор також уточнює, що *«хоча самі механізми національної імплементації норм міжнародного договору є предметом внутрішньої компетенції держави, якість імплементації є предметом міжнародно-правового інтересу»* [58, с. 143].

Автор також цитує К. Михайленко, який, зокрема акцентує увагу на процесуальному характері надання правової допомоги, адже: *«Держави надають одна одній допомогу в цивільних, сімейних і кримінальних справах шляхом проведення процесуальних дій»*, та вважає поняття правової допомоги повинно включати взаємне надання державами *«відомостей про чинне внутрішнє законодавство, або про таке, що було чинним на їх території, та про практику його застосування»*, а також усунення колізій законодавства сторін договору» [59, с. 232].

3.2 Механізми уникнення колізійних питань пов'язаних із застосуванням міжнародних договорів про надання правової допомоги на практиці

Як вже зазначалося, Гаазька конференція з міжнародного приватного права веде роботу з розробки новий міжнародно-правових інструментів у сфері надання міжнародної правової допомоги. Так, прийнята 2019 року нова Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах (Гаазька конвенція 2019 року) [129] визначає загальні правила гарантування взаємного визнання і виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах.

На прикладі роботи Гаазької конференції з міжнародного приватного права можна побачити, що, хоча і ведеться активна діяльність зі створення нових багатосторонніх міжнародних договорів у сфері міжнародного співробітництва, та, не завжди таке вдосконалення покращує ситуацію з колізіями, які були описані вище у цьому дослідженні. На переконання авторки цього дослідження, варто брати приклад вдосконалення імплементації таких договорів саме з практичної точки зору, замість надмірної кодифікації правового регулювання одних і тих самих правовідносин. Так, наприклад, позитивний досвід є як у Європейського Союзу, так і у Об'єднання Американських Держав. Тому далі будуть розглянуті наступні приклади.

Н. Боднар, аналізуючи практику ЄС, прийшов до висновку, що система співпраці ЄС щодо процесу вручення документів, отримання доказів на території союзу є розгалуженішою та більш узгодженою. Це, в свою чергу, дозволяє встановити більш чіткі умови міждержавної співпраці. Наприклад, такі умови стосуються *«строків, умов застосування попередніх та охоронних заходів (в Україні - забезпечувальні заходи), узгодженості форм документів, особливостей визначення дат вручення.»* [3, с. 268].

Науковець також зачіпає дуже важливе питання про підвищення кваліфікації суддів, які у своїй практиці застосовують міжнародні договори. Так, можливим вирішенням цього питання, на думку науковця, може бути перейняття практики ЄС, а саме європейського судового атласу в цивільних справах. Такий інструмент був створений 2003 року за підтримки Європейської комісії на базі

єдиного порталу European e-Justice Portal. Він є електронним довідником з практичної інформації з питань міжнародного судового співробітництва у цивільних справах. Автор вважає, що *«для нашої країни було б корисно створити схожий сайт з актуальною інформацією щодо особливостей застосування міжнародних конвенцій у різних сферах, наповнювати його науковими та іншими публікаціями (роз'ясненнями, інформаційними листами) щодо найпоширеніших проблем застосування відповідних конвенцій»* [3, с. 269].

Іншим питанням, в якому можна порівняти практику України та ЄС займався Ю. Притика. Науковець, зокрема звертав увагу на те, що при порівнянні механізмів правової допомоги щодо отримання доказів, який існує в ЄС та універсального механізму, який врегульований Конвенцією про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах 1970 року, видно відмінність Регламенту 1206/2001 в тому, що ним не передбачено такого способу передачі судового доручення як шляхом посередництва консульської служби запитуючої сторони, а також відсутнє врегулювання *«права дипломатичних представників та консульських агентів запитуючих держав, акредитованих в інших країнах-членах, здійснювати необхідні процесуальні дії в цих державах з метою безпосереднього отримання доказів у осіб, що мешкають на території цих держав* [93, с. 351].

Також, на думку науковця основним способом передачі судових доручень, відповідно до Регламенту 1206/2001, є безпосередня *«взаємодія між компетентними судами або право судів одних держав безпосередньо отримувати докази на території інших держав-членів.»* [93, с. 351].

Варто ще згадати дослідження Т. Коротенко, в якому вона зазначає, що *«створення нової стандартної форми інформування адресата про його право відмовитися від документа, як передбачено Регламентом № 1393/2007, забезпечить, у першу чергу, реалізацію принципу здійснення правосуддя на засадах рівності перед законом і судом та диспозитивності цивільного судочинства..»* [72, с. 69].

Досліджуючи практику міжнародного співробітництва Об'єднання Американських Держав у сфері надання міжнародної правової допомоги у цивільних справах, Г. Цірат порівнює дві конвенції та звертає увагу на те, що Конвенція про судові доручення 1975 року укладена країнами-учасницями ОАД *«передбачила декілька можливих «шляхів» передачі судових доручень: судовими органами, особливо прикордонних областей держав-учасниць, безпосередньо один одному; дипломатичними та консульськими службовцями та за посередництвом центральних органів. При цьому жодний із способів не визначено як основний, як це, наприклад, зроблено у Гаазькій Конвенції 1965 р.»* [118, с. 146].

Далі у своїй роботі науковець звертає увагу на такий недолік Гаазьких конвенцій 1954 та 1965 років, як відсутність визначення поняття «судовий документ». Натомість, наводить позитивний приклад наявності такого визначення та переліку судових документів у Конвенції Об'єднання Американських Держав 1975 року. Зокрема, такими документами в розумінні Конвенції є: позов із супроводжувальними документами, судові повістки, рішення суду з певних питань. Також, звертається увага на те, що *«Конвенція містить вимоги до документів, якими має супроводжуватися судове доручення: інформація про орган, що видав судове доручення, часові рамки його виконання та наслідки нездійснення відповідних дій, інформація про призначеного судом запитувачої держави адвоката для відповідача.»* [118, с. 146].

Окремо від цього, науковець звертає увагу на те, що Конвенція ОАД 1975 року закріплює принципи виконання судових доручень, основним із яких вважає *«принцип lex fori – застосування при виконанні судового доручення процесуальних норм країни місця-виконання, з можливістю при виконанні застосовувати спеціальні процедури або додаткові формальності за умови, що вони не суперечать законам запитуваної країни.»* [118, с. 147].

Отже, можна зробити висновок про те, що країни-учасниці Об'єднання Американських Держав активно займаються уніфікацією та імплементацією

міжнародно-правових норм про надання правової допомоги у цивільних справах. Відповідно, варто було б перейняти таку позитивну практику для удосконалення інших багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів про надання правової допомоги, спрощення процесу їх тлумачення та імплементації в практику держав-учасниць.

У своїх наукових працях Г. Цірат звертає увагу і на те, що процес уніфікації, який використовує ЄС суттєво відрізняється за формою та способами імплементації норм про надання правової допомоги у цивільних справах від таких же процесів в ОАД, СНД та Гаазької конференції. Така проблема, як ратифікації підписаних міжнародних договорів, які ускладнюють роботу інших регіональних організацій, відсутня в ЄС, саме завдяки уніфікації. Це, на думку автора, є *«певним зразком для інших регіонів та міжнародних організацій, бо являють собою найбільш досконалий механізм в сенсі створення найбільш сприятливого режиму надання міжнародної правової допомоги в рамках існуючих меж, які накладає на це принцип суверенітету держав у здійсненні на їх території процесуальних дій іноземними судами, або іншими особами за їх дорученням.»* [120, с. 195].

Заступник начальника відділу Управління міжнародного приватного права і міжнародної правової допомоги Міністерства юстиції України Марія Сніжко відреагувала на необхідність приєднання України до Конвенції про вибір суду від 2005 року, висловивши думку, що це дасть можливість розширити коло шляхів виконання українських судів в інших юрисдикціях. Вона також зазначила, що без підписання такої конвенції, зобов'язання інших країн щодо визнання та виконання українських судових рішень залежить від наявності чинних міжнародних багатосторонніх та двосторонніх договорів. М. Сніжко так підкреслила свою думку: *«Незважаючи на те, що Україна є стороною або учасницею значної кількості таких міжнародних договорів, в багатьох країнах Західної Європи, США, Канаді рішення українських судів можуть виконуватися лише виходячи з принципів взаємності та на умовах, передбачених внутрішнім*

законодавством відповідної держави, що досить часто є надто обтяжливим з фінансової та юридичної точки зору.» [105]. Варто зазначити, що наразі Україна не ратифікувала дану Конвенцію, хоча підписала її ще 21 березня 2016 року.

Інше досить цікаве питання піднімає у своєму дослідженні Ю. Притика. Це питання стосується можливості надсилання судових документів поштою, в рамках надання міжнародної правової допомоги. Науковець вважає, що доцільно було б розглянути таку процедуру для подальшого запозичення такого підходу в практику України. Хоча, як відмічає науковець, застосування такого підходу може викликати деякі труднощі, так як це відчувається в країнах ЄС. Щодо таких проблем, насамперед, варто зазначити розбіжність між положеннями національного процесуального законодавства окремих держав та про те, що саме положення національного законодавства повинні поширюватися на процедуру визначення кола осіб, яким повинна здійснюватися поштова доставка. Іншою невідповідністю є застосування окремими державами положень про поштову доставку судових документів на адресата *in personam*. Нарешті, останньою дилемою, що стосується обговорюваного підходу, є існування власної нормативної бази поштових служб, які, зазвичай, використовують «спеціальні міжнародні документи та правила (наприклад, правила Всесвітнього поштового союзу або Правила, які пропонують спеціалізовані компанії, що надають прискорені поштові послуги), що регулюють порядок доставки рекомендованих листів з повідомленням про вручення» [93, с. 350]. Такі організації змушені дотримуватися цих положень, особливо якщо відправляються судові чи будь-які інші документи. Вирішити ці всі питання можливо, якщо, до прикладу, створити стандартизовану форму вручення документів, яка б поширювалася на всі країни, що застосовують один і той самий порядок зносин [93, с. 350].

В. Пухаленко коментуючи практику ЄС згадує повідомлення 2009 року, яке регулювало судове співробітництво у цивільних справах в рамках угод ЄС про партнерство і співробітництво, в якому «відзначалося, що у низці переговорів

з різними третіми країнами про укладення угод про партнерство і співробітництво, де ЄС пропонує включення положення про судове співробітництво в питаннях цивільного права, важко визначити узгоджену концепцію.» [102, с. 204]. Це, на думку автора, також зумовлено нестачею інформації про функціонування судової системи відносно багатьох інших держав, що не є членами ЄС.

Ж. Чевичалова також коментують практику ЄС, звертає увагу на те, що *«працюючи за умови не тільки різних національних законодавств, а також і різних систем права, завдяки широкому обсягу своєї правосуб'єктності ЄС досягає серйозних успіхів у здійсненні правової уніфікації в тих галузях, де аналогічні спроби інших міжнародних універсальних організацій не вдаються. Через це слушною є думка, що нормативні акти, такі як Римська конвенція, Регламент Рим II та інші мають не лише внутрішньо-європейське, а й світове значення»* [121, с. 4]

Ділиться у своїх наукових дослідженнях думкою про практику ЄС і З. Макаруха, яка зазначає, що: *«Ефективний механізм забезпечення одноманітного застосування у державах членах права ЄС у сфері судового співробітництва в цивільних справах забезпечено наднаціональним судовим органом — Судом ЄС, який в рамках преюдиційної процедури тлумачить норми права ЄС, а його рішення, що носять характер прецеденту, є важливим джерелом цивільного процесуального права держав-членів ЄС.»* [74, с. 147].

Звертає увагу на таку новелу міжнародних договорів про правову допомогу в цивільних справах як можливість створення організаційно-правових засобів міжнародного контролю науковець І. Ємець. Хоча, як підкреслює науковець у своїй праці, *«на етапі існування переважно двосторонніх договорів про правову допомогу створення спеціальних органів міжнародного контролю дотримання норм договору просто не має сенсу»*, все ж поява таких норм у відповідних багатосторонніх договорах змінює вектор такого контролю із виключно дипломатичної площини до сфери професійного експертного нагляду [56, с. 112].

Досить цікавим документом також є Указ Президента України від 24 червня 2010 року № 724 «Про Експертну комісію з підготовки проектів міжнародних договорів України про правові відносини та правову допомогу у цивільних, кримінальних справах», який передбачає утворення Експертної комісії, її завдання, мету, процес роботи над вдосконаленням опрацювання міжнародних договорів України про правові відносини та правову допомогу у цивільних, кримінальних справах.

Метою Експертної комісії є «вдосконалення організації роботи з опрацювання проектів міжнародних договорів України про правові відносини та правову допомогу у цивільних, кримінальних справах, про видачу правопорушників та про передачу засуджених осіб і виконання вироків за кордоном (далі - міжнародні договори України про правову допомогу), підвищення ефективності переговорів з уповноваженими органами, представниками іноземних держав, міжнародних організацій щодо погодження проектів таких міжнародних договорів.

Відповідно до пункту 3 Указу Президента, основними завданнями Експертної комісії є:

- підготовка пропозицій щодо укладення міжнародних договорів України про правову допомогу та внесення змін до таких договорів;
- підготовка та опрацювання проектів міжнародних договорів України про правову допомогу, розгляд пропозицій і зауважень іноземних держав щодо проектів таких договорів, участь в опрацюванні проектів інших міжнародних договорів України в частині, що стосується питань правових відносин та правової допомоги у цивільних і кримінальних справах;
- підготовка пропозицій щодо формулювання та внесення заяв, застережень України при укладенні міжнародних договорів України про правову допомогу;

- розгляд проблемних питань, що виникають у зв'язку з укладенням, виконанням, припиненням дії міжнародних договорів України про правову допомогу, та внесення пропозицій щодо їх вирішення. [96]

Створення такої комісії є досить цікавою практикою для України. Тим не менше, хотілося б, щоб така комісія, якщо вона працює, здійснювала співробітництво із представництвами різних міжнародних організацій, та, таким чином, допомагала ефективніше налаштовувати роботу з імплементації новітніх підходів до міжнародного співробітництва в українське законодавство.

Висновки до РОЗДІЛУ 3

Таким чином, для ефективної імплементації договорів у практику не потрібно десятками років працювати над створенням одного єдиного механізму імплементації усіх договорів. Варто запозичувати досвід інших держав у боротьбі із цими проблемами. Так, досвід Європейського Союзу показує, що ефективнішою є робота над створенням єдиного правового регулювання для великої кількості країн, а також усунення конфліктуючих міжнародних договорів з одних і тих самих питань. Це підтверджується прикладами із практики, де виникає найбільше проблеми.

З огляду на європейський вектор розвитку України, а також факт підписання Угоди про асоціацію, важливо також приймати практику Європейського Союзу, а саме щодо застосування процедур, передбачених регламентами ЄС. Також можна буде усунути будь-які невідповідності, що існують між цими регламентами та існуючим національним законодавством України. Таким чином, Україна навіть випереджатиме необхідність імплементації цих регламентів у законодавство України.

Досвід ОАД Об'єднання американських держав у порівнянні з досвідом співдружності незалежних держав дає нам можливість побачити прогалини в нормативному регулюванні процесу надання правової допомоги яким користується Україна із сусідніми державами так науковцями критикується підхід гаазької конференції з міжнародного приватного права який хоч і щороку вдосконалює положення міжнародних договорів щодо міжнародного співробітництва та нажаль не враховує практичних аспектів усіх практичних аспектів які виникають при імплементації таких до що Іра ховають під час розгляду таких проблем може займати десятиліття

Варто відкинути негативний досвід імплементації в практику міжнародних договорів про надання правової допомоги. Зокрема, необхідно усунути

розбіжності між послідовно укладеними міжнародними договорами з одними і тими самими державами, або ж визначитися із механізмом вибору між ними та їх імплементації.

На думку авторки, доцільно переймати новітні механізми імплементації міжнародних договорів та спрощення процедури надсилання документів за кордон навіть без урахування визначених раніше процедур.

Варто також зазначити, що позитивний рух у розробці нових договорів або участі у такій розробці України недостатньо, щоб справитися із величезним масивом проблем, які постають перед науковцями та правотворцями, що займаються уніфікацією та вдосконаленням вже існуючих міжнародно-правових норм.

В цілому, на думку авторки необхідно пришвидшити процес вдосконалення імплементації міжнародних договорів про надання правової допомоги з урахуванням уникнення можливих порушень прав людини. Це дозволить полегшити процес адаптації до Європейського законодавства та вдосконалити основні механізми міжнародного співробітництва у сфері надання правової допомоги.

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні авторка здійснила аналіз наявного правового регулювання процесу імплементації в практику міжнародних договорів про надання правової допомоги. Були проаналізовані як норми національного законодавства, так і міжнародного права. Зокрема, багатосторонні та двосторонні договори про надання правової допомоги, норми щодо тлумачення міжнародних договорів та внутрішні інструкції України з питань застосування міжнародних договорів з надання правової допомоги, судова практика тощо.

За результатами дослідження авторка вважає за необхідне навести наступні висновки.

Міжнародний договір про надання правової допомоги є видом міжнародних договорів у сфері міжнародного співробітництва, які регулюють питання вручення судових та позасудових документів, видачу правопорушників, отримання доказів, визнання та виконання судових рішень, рішень арбітражних судів, вручення документів шляхом передачі дипломатичними каналами, розшук та вилучення майна, конфіскації тощо. Такі договори є цінними для здійснення міжнародного співробітництва, але їх імплементація є дещо ускладненою.

Україна є стороною великої кількості багатосторонніх міжнародних договорів про надання правової допомоги. Однак, часто виникають ситуації, коли між Україною та іншою державою існує більше ніж два ідентичних або схожих договорів про надання правової допомоги. Деякі з них є більш детальними, а деякі лише загальних рисах регулюють основні питання, які постають перед державами при здійсненні міжнародного співробітництва.

Двосторонні договори між Україною та іншими державами різняться відповідно до особливостей кожної країни, оскільки такі договори створені із більш детальним підходом до співробітництва між конкретними двома державами.

Основними проблемами які можна виділити при неправильному застосуванні міжнародних договорів про надання правової допомоги є:

- 1) затягнутий процес надання правової допомоги;
- 2) порушення принцип правової визначеності;
- 3) можливість зловживання процесуальними правами недобросовісною стороною судового процесу;
- 4) ненавмисне порушення прав осіб, що звертаються за наданням правової допомоги.

В ході дослідження було виявлено, що наукова дискусія ведеться щодо ефективності використання тих чи інших міжнародних документів у сфері надання правової допомоги. Зокрема, критикується підхід Гаазької конференції з міжнародного приватного права щодо уніфікації норм щодо надання правової допомоги. Проблемним є також питання тлумачення міжнародних договорів, оскільки судова практика свідчить про те, що існує системна проблема неправильного застосування послідовно укладено одними й тими самими країнами декількох послідовно укладених договорів.

Також, на думку авторки, велика кількість внутрішніх інструкцій, роз'яснень, консультацій різних органів державної влади створюють плутанину процесі вибору необхідних міжнародно-правових норм. Це, в свою чергу, може призвести до винесення рішень і з порушенням встановлених процедур надсилання та вручення судових документів. Такі дії можуть вважатися порушенням статті 6 Європейської конвенція з прав людини про право на справедливий суд, а, зокрема, і принципу змагальності.

Проблемою є також наявність та поширення неофіційного тлумачення норм міжнародно-правових договорів про надання правової допомоги. Зокрема територіальними управліннями юстиції в областях публікуються на веб-сайтах роз'яснення та консультації, які можна вважати додатковою інформацією, для

тих хто бажає розібратися в питаннях вибору міжнародних конвенцій або надсилання документів за встановленою ними процедурою. Та, часто вони можуть відрізнятись від офіційного тлумачення таких договорів. З іншого боку, українським суддям не вистачає ефективних інструментів для легкого аналізу міжнародно-правових норм у сфері надання правової допомоги. Про це свідчить відсутність уніфікованої практики з питань, що пов'язані із надсиланням документів за кордон за клопотанням особи в судовому процесі.

Авторка також проаналізувала практику різних регіональних організацій щодо практичної імплементації міжнародних договорів про надання правової допомоги. В результаті аналізу можна дійти до таких висновків. По-перше, уніфікація та імплементація міжнародних договорів про надання правової допомоги є набагато більш ефективною в Європейському Союзі. Зокрема, ряд нормативно-правових актів з питань міжнародного співробітництва фактично уніфікують норми національного законодавства європейських держав, а також усуває інші розбіжності з іншими міжнародними багатосторонніми договорами.

Ще одним практичним досягненням Європейського Союзу є те, що для зручності застосування договорів про надання правової допомоги була створена електронна база правового-регулювання, де викладена практична інформація з питань міжнародного судового співробітництва у цивільних справах. Варто зазначити, що Україна може перейняти такий досвід, наповнюючи такий портал відповідними роз'ясненнями найпоширеніших випадків тлумачення та застосування відповідних міжнародних договорів. Це забезпечить більш ефективну імплементацію на практиці таких договорів зокрема і національними судами.

Наостанок хочеться виділити виділити питання тлумачення міжнародних договорів яке, з огляду на аналіз наукових джерел, можна зробити значно ефективнішим. Наприклад, встановлюючи обов'язковий порядок тлумачення договорів відповідно до статті 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів. Також, варто вдосконалювати термінологічну основу національного

законодавства у сфері міжнародного співробітництва для того, щоб виключити конфлікт між нормами національного законодавства якими є як закони України, так і чинні міжнародні договори. Варто також надати громадянам можливість перекладати документи, які підлягають надсиланню за кордон у офіційних пунктах перекладу, який здійснюватиметься відповідно до усталеної практики.

Загалом, на думку авторки, Україна є досить далекою від ефективної імплементації міжнародних договорів про надання правової допомоги. Так, варто слідувати вектору розвитку, який Україна обрала, підписавши Угоду про асоціацію. Без сумніву, спрощення процедур надання правової допомоги з іншими державами призведе до підвищення ефективності і самого міжнародного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк А. Б. Правове регулювання надання міжнародної правової допомоги: проблеми та напрями вдосконалення. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 4. С. 234-239. (с 236)
2. Бараннік Р. В. Принципи міжнародного співробітництва та міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 11-18 (с 14)
3. Боднар Н. А. Правове регулювання, проблеми та перспективи судової співпраці України та Європейського Союзу в цивільних справах. *Право і суспільство*. 2018. № 4. (с 264)
4. Броневицька О. М. Поняття і види міжнародних договорів кримінально-правового характеру. *Науковий вісник львівського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3 (с 207)
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Міжнародний договір від 23.05.1969 р. № 995_118. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 11.05.2020).
6. Войціховський А. В. Двосторонні міжнародні договори як правова основа практичної реалізації співробітництва держав у протидії злочинності. Конституційне реформування в Україні: сучасні виклики та тенденції: матеріали XIII міжнар. наук.-практ. конф. Харків. 2017. С. 424 - 427. (с 427)
7. Войціховський А. В. Особливості договірно-правого регулювання співробітництва держав у сфері протидії злочинності на двосторонньому рівні. *Вісник ХНУВС*. 2017. № 2 (77) (с 60)
8. Галецька Н. *Форми імплементації міжнародних договорів у Європі: теорія і практика: монографія*. Львів. 2016. С. 229. (с 91)

9. Гринчак В. А. Принципи міжнародного кримінального права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3 (6). С. 349-361. (с 360)
10. Двосторонні міжнародні договори України (за датою укладення). URL: <https://minjust.gov.ua/m/4906> (дата звернення: 11.05.2020)
11. Директива ЄС 2016/1919 від 26.10.2016 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_020-16 (дата звернення: 11.05.2020)
12. Директива ЄС 2016/1919 від 26.10.2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_020-16 (дата звернення: 11.05.2020)
13. Договір між Україною і Азербайджанською Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання: Міжнародний договір від 24.03.1997 р. № 031_002. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/031_002 (дата звернення: 11.05.2020)
14. Договір між Україною і Грузією про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання: Міжнародний договір від 14.02.1997 р. № 268_006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/268_006 (дата звернення: 11.05.2020)
15. Договір між Україною і Канадою про взаємодопомогу у кримінальних справах: Міжнародний договір від 23.09.1996 р. № 124_003. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/124_003 (дата звернення: 11.05.2020)
16. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: Міжнародний договір від 07.07.1993 р. № 440_002. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/440_002 (дата звернення: 11.05.2020)
17. Договір між Україною і Монголією про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах: Міжнародний договір від 27.06.1995 р. № 496_001.

- URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/496_001 (дата звернення: 11.05.2020)
18. Договір між Україною і Республікою Вірменія про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання: Міжнародний договір від 01.03.2001 р. № 051_019. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/051_019 (дата звернення: 11.05.2020)
19. Договір між Україною і Республікою Казахстан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання: Міжнародний договір від 17.09.1999 р. № 398_032. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/398_032 (дата звернення: 11.05.2020)
20. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах Міжнародний договір від 24.05.1993 р. № 616_174. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_174 (дата звернення: 11.05.2020)
21. Договір між Україною і Республікою Узбекистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання: Міжнародний договір від 19.02.1998 р. № 860_005. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/860_005 (дата звернення: 11.05.2020)
22. Договір між Україною і Республікою Узбекистан про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах Міжнародний договір від 19.02.1998 р. № 80_013. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/860_013 (дата звернення: 11.05.2020)
23. Договір між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам про правову допомогу і правові відносини в цивільних і кримінальних справах: Міжнародний договір від 06.04.200 р. № 704_050. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/704_050 (дата звернення: 11.05.2020)

24. Договір між Україною і Чеською Республікою про правову допомогу і правові відносини у цивільних справах: Міжнародний договір від 28.05.2001 р. № 203_018. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/203_018 (дата звернення: 11.05.2020)
25. Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про взаємну правову допомогу в кримінальних справах: Міжнародний договір від 10.10.2004 р. № 818_019. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/818_019 (дата звернення: 11.05.2020)
26. Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про видачу правопорушників: Міжнародний договір від 10.10.2004 р. № 818_020. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/818_020 (дата звернення: 11.05.2020)
27. Договір між Україною та Демократичною Соціалістичною Республікою Шри-Ланка про взаємну правову допомогу у кримінальних справах: Міжнародний договір від 25.06.2016 р. № 784_008. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/784_008 (дата звернення: 11.05.2020)
28. Договір між Україною та Ісламською Республікою Іран про передачу засуджених осіб: Міжнародний договір від 11.05.2004 р. № 364_025. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/364_025 (дата звернення: 11.05.2020)
29. Договір між Україною та Ісламською Республікою Іран про правові відносини та правову допомогу у цивільних і кримінальних справах: Міжнародний договір від 11.05.2004 р. № 364_026. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/364_026 (дата звернення: 11.05.2020)
30. Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах: Міжнародний договір від 13.10.2003 р. № 408_012. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/408_012 (дата звернення: 11.05.2020)
31. Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для

- подальшого відбування покарання: Міжнародний договір від 12.11.2004 р. № 408_013. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/408_013 (дата звернення: 11.05.2020)
32. Договір між Україною та Латвійською Республікою Міжнародний договір від 23.05.1995 р. № 428_627. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/428_627 (дата звернення: 11.05.2020)
33. Договір між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу у цивільних та комерційних справах Міжнародний договір від 26.11.2012 р. № 784_009. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/784_009 (дата звернення: 11.05.2020)
34. Договір між Україною та Республікою Білорусь про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання: Міжнародний договір від 12.06.2009 р. № 112_154. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_154 (дата звернення: 11.05.2020)
35. Договір між Україною та Республікою Болгарія про правову допомогу в цивільних справах: Міжнародний договір від 21.05.2004 р. № 100_056. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/100_056 (дата звернення: 11.05.2020)
36. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах: Міжнародний договір від 09.01.1995 р. № 268_542. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_542 (дата звернення: 11.05.2020)
37. Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах: Міжнародний договір від 03.10.2002 р. № 356_012. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/356_012 (дата звернення: 11.05.2020)
38. Договір між Україною та Республікою Македонія про правову допомогу в цивільних справах: Міжнародний договір від 10.04.2000 р. № 807_010.

- URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/807_010 (дата звернення: 11.05.2020)
39. Договір між Україною та Республікою Молдова Міжнародний договір від
URL: (дата звернення: 11.05.2020)
40. Договір між Україною та Республікою Панама про взаємну правову допомогу у кримінальних справах: Міжнародний договір від 04.11.2003 р. № 591_007. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591_007 (дата звернення: 11.05.2020)
41. Договір між Україною та Республікою Таджикистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання: Міжнародний договір від 02.04.2004 р. № 762_022. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/762_022 (дата звернення: 11.05.2020)
42. Договір між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах: Міжнародний договір від 09.10.2008 р. № 760_023. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/760_023 (дата звернення: 11.05.2020)
43. Договір між Україною та США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах: Міжнародний договір від 22.07.1998 р. № 840_019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_019 (дата звернення: 11.05.2020)
44. Договір між Україною та Туркменистаном про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання: Міжнародний договір від 23.03.2005 р. № 795_052. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/795_052 (дата звернення: 11.05.2020)
45. Договір між Україною та Угорською Республікою про правову допомогу в цивільних справах: Міжнародний договір від 02.08.2001 р. №348_026. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/348_026 (дата звернення: 11.05.2020)

46. Договір між Україною та Урядом Малайзії про взаємну правову допомогу в кримінальних справах: Міжнародний договір від 04.08.2016 р. № 1902-19. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1902-19> (дата звернення: 11.05.2020)
47. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах: Міжнародний договір від 16.01.2002 р. № 076_005. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/076_005 (дата звернення: 11.05.2020)
48. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про передачу засуджених осіб: Міжнародний договір від 02.12.2009 р. № 076_023. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/076_023 (дата звернення: 11.05.2020)
49. Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства: Міжнародний договір від 15.03.1978 р. № 995_107. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_107 (дата звернення: 11.05.2020)
50. Дьомкіна С. Г. Проблеми правозастосування міжнародних договорів в аспекті відмови від легалізації та визнання документів договірними країнами. *Юрист України*. 2012. № 4. С. 77-84 (с 81)
51. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах: Міжнародний договір від 20.04.1959 р. № 995_036. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036 (дата звернення: 11.05.2020)
52. Європейська конвенція про визнання і виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми: Міжнародний договір від 20.05.1980 р. № 994_327. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_327 (дата звернення: 11.05.2020)

53. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: Міжнародний договір від 25.01.1996 р. № 994_135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 11.05.2020)
54. Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства 07.06.1968 р. № 995_112. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112 (дата звернення: 11.05.2020)
55. Європейська угода про передачу заяв про правову допомогу: Міжнародний договір від 27.01.1977 р. № 994_321. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_321 (дата звернення: 11.05.2020)
56. Ємець І. О. Україна в системі міжнародних договорів про правову допомогу в цивільних справах. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 28.
57. Ємець І. О. Міжнародні договори України про правову допомогу в цивільних справах: дис. ...к.ю.н. Харків. 2017. 204 с. (с 12)
58. Ємець І. О. Природа та міжнародно-правова сутність міжнародної правової допомоги у цивільних справах. *Юридичний вісник*. 2016. № 3.
59. Ємець І. О. Природа та міжнародно-правова сутність міжнародної правової допомоги у цивільних справах. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 128. С. 230-236. (с 233)
60. Зверев Є. О. Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика: дис. ... к.ю.н. Київ. 2015. 227 с. (с 171)
61. Козюбра М.І. Співвідношення національних і міжнародних правових систем: Наукові Записки НаУКМА. 2016. Т. 181. С. 3–11.
62. Конвенція з питань цивільного процесу: Міжнародний договір від 01.03.1954 р. № 995_083 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_083 (дата звернення: 11.05.2020)

63. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: Міжнародний договір від 10.06.1958 р. № 995_070. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070 (дата звернення: 11.05.2020)
64. Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах: Міжнародний договір від 15.11.1965 р. № 995_890. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_890 (дата звернення: 11.05.2020)
65. Конвенція про запровадження системи реєстрації заповітів: Міжнародний договір від 16.05.1972 р. № 994_678 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_678 (дата звернення: 11.05.2020)
66. Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповідальних розпоряджень: Міжнародний договір від 1961 р. № 995_424. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424 (дата звернення: 11.05.2020)
67. Конвенція про контакт з дітьми: Міжнародний договір від 15.05.2003 р. № 994_65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_65 (дата звернення: 11.05.2020)
68. Конвенція про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах: Міжнародний договір від 18.03.1970 р. № 995_922. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_922 (дата звернення: 11.05.2020)
69. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах: Міжнародний договір від 22.01.1993 р. № 997_009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009 (дата звернення: 11.05.2020)
70. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів: Міжнародний договір від 05.01.1961 р. № 995_082. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_082

71. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. Ст. 143.
72. Коротенко Т. Ф. Вручення судових та позасудових документів відповідачу, який знаходиться за кордоном, у цивільному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 40(1). С. 66-70. (с 69)
73. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88.
74. Макаруха З. М. Правові основи заснування простору цивільного правосуддя в рамках ЄС. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. Число 1. С. 92-98. (с 147)
75. Мальський М.М. Міжнародні договори як правова підстава для визнання і виконання рішень українських судів у країнах СНД. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2015. № 825. С.101-108 (с 107)
76. Медведєв Ю.Л. Імплементация норм міжнародного права у право України: зміст і способи реалізації. *Публічне право*. 2014. № 1. С. 129-135.
77. Мельникова Э.Б. Уголовный процесс и вопросы международного сотрудничества: Лекции-очерки / Под ред. В.М. Савицкого. – Москва. 1997. с. 261.
78. Мельниченко О. В. Міжнародні договори в системі сімейного законодавства України та ЄС. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. (с 318)
79. Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. Москва. *Юрлитинформ*. 2001. с. 8.

80. Мироненко І. В. Поняття та зміст міжнародної правової допомоги в цивільних справах. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. С. 110-115 (с 112)
81. Михайлів М. Міжнародні договори України про правову допомогу в цивільних справах як джерело правового регулювання спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 10. С. 230.
82. Між Україною та Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах: Міжнародний договір від 31.10.1992 р. № 156_014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/156_014 (дата звернення: 11.05.2020)
83. Мінка П. П., Хрідочкін А. В. Характеристика форм міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю в контексті проблеми адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу. *Право і Суспільство*. 2013. С. 177-182. (с 181)
84. Мохонько О. О. Особливості надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 5. С. 115-118. (с 117)
85. Надання громадянам України правової допомоги у витребуванні з інших країн документів про реєстрацію актів цивільного стану. URL: <https://obolon.kyivcity.gov.ua/files/2019/11/13/6.pdf> (дата звернення: 11.05.2020)
86. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1.
87. Перелік двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів у сфері правової допомоги та правового співробітництва у цивільних та кримінальних справах (по країнах). URL: <https://minjust.gov.ua/m/perelik->

[dvostoronnih-ta-bagatostoronnih-mijnarodnih-dogovoriv-u-sferi-pravovoi-dopomogi-ta-pravovogo-spivrobitnitstva-u-tsilnih-ta-kriminalnih-spravah-po-krainah](#) (дата звернення: 11.05.2020)

88. Підгородинська А. В. Принципи міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. (с 372)
89. Піддубна М. В. Поняття імплементації норм міжнародного кримінального права в кримінальне право України. *Університетські наукові записки*. 2016. № 58. С.193-205 (с. 196)
90. Плавич В. П. Імплементація норм і принципів сучасного міжнародного права у внутрішнє право (порівняльно-правові аспекти). *Держава і право*. Вип. 60 (с 23)
91. Погорілко В. Ф. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Юрид. думка, 2006. Т. 1. С. 258.
92. Постанова Вищого Господарського Суду України від 21 листопада 2017 року у справі № 920/1395/15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70487684> (дата звернення: 11.05.2020)
93. Притика Ю. Д. Уніфікація процедур надання міжнародної правової допомоги в межах Європейського Союзу. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. (с 350)
94. Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень: Наказ Міністерства юстиції України та Державної судової адміністрації від 27.06.2008 р. № 1092/5/54 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08> (дата звернення: 11.05.2020)

95. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження: Наказ Міністерства юстиції України від 19.08.2019 р. № 2599/5 URL: (дата звернення: 11.05.2020)
96. Про затвердження Положення про Експертну комісію з підготовки проектів міжнародних договорів України про правові відносини та правову допомогу у цивільних, кримінальних справах: Указ Президента України від 24.06.2010 р. № 724. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724/2010> (дата звернення: 11.05.2020)
97. Про Міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005. № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.
98. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
99. Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.12.1999 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99> (дата звернення: 11.05.2020)
100. Про практику розгляду судами цивільних справ з іноземним елементом: Лист ВСС України із розгляду цивільних та кримінальних справ від 16.05.2013 р. № 24-754/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-754740-13> (дата звернення: 11.05.2020)

101. Проценко І. М. Окремі проблеми застосування в Україні міжнародних договорів про правову допомогу. Юридична наука. 2013. № 12. С. 84-90. (с 84)
102. Пухаленко В. П. Правові основи співробітництва європейського союзу та України з питань цивільного правосуддя. Проблеми законності. 2014. Вип. 126. С. 199-207. (с 204)
103. Роз'яснення щодо застосування міжнародних договорів України про правову допомогу в частині, що стосується скасування вимоги легалізації офіційних документів, виданих компетентними органами Договірних Сторін: Лист Міністерства юстиції України від 11.05.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_291323-10 (дата звернення: 11.05.2020)
104. Смирнов М. І. Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2004. № 1. С. 187-196.
105. Сніжко М. Перспективи та наслідки підписання Україною Конвенції про угоди про вибір суду. *Мін'юст консультує*. 2012 (с 169)
106. Стеблинська О. С. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва в боротьбі з організованою злочинністю. Право і Безпека. 2010. № 3 (35). С. 23-26. (с 24)
107. Угода між Україною та Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагірією про правову допомогу в цивільних і кримінальних справах: Міжнародний договір від 08.04.2008 р. № 434_029. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/434_029 (дата звернення: 11.05.2020)
108. Угода між Україною та Гонконгом, Спеціальним Адміністративним Районом Китайської Народної Республіки про взаємну правову допомогу в кримінальних справах: Міжнародний договір від 02.04.2003 р. №

- 344_001. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344_001 (дата звернення: 11.05.2020)
109. Угода між Україною та Грецькою Республікою про правову допомогу в цивільних справах: Міжнародний договір від 02.07.2002 р. № 300_013. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/300_013 (дата звернення: 11.05.2020)
110. Угода між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах: Міжнародний договір від 06.09.2004 р. № 196_008. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/196_008 (дата звернення: 11.05.2020)
111. Угода між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії про арешт і конфіскацію доходів та знарядь, пов'язаних зі злочинною діяльністю, за винятком незаконного обігу наркотиків: Міжнародний договір від 18.04.1996 р. № 826_700. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/826_700 (дата звернення: 11.05.2020)
112. Угода між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії про надання взаємодопомоги у боротьбі з незаконним обігом наркотиків: Міжнародний договір від 18.04.1996 р. № 826_681. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/826_681 (дата звернення: 11.05.2020)
113. Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності: Міжнародний договір від 20.03.1992 р. № 997_076. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_076 (дата звернення: 11.05.2020)
114. Угоду між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах: Міжнародний договір від 23.11.2000 р. № 792_600. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_600 (дата звернення: 11.05.2020)

115. Філянїна Л. А. Правові підстави екстрадиції відповідно до міжнародних договорів України та держав – учасниць СНД. *Право і Суспільство*. 2011. № 2. С. 248-254. (с 261)
116. Хороша Т. С. Міжнародні договори як засіб регулювання спадкових відносин з іноземним елементом. *Альманах міжнародного права*. 2016. № 12. (с 25)
117. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41. Ст. 492.
118. Цірат Г. А. Досвід уніфікації в сфері міжнародного цивільного процесу, що відбувається під егідою організації американських держав. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 101. Ч. I.
119. Цірат Г. А. Особливості міжнародно-правового регулювання надання правової допомоги у отриманні за кордоном доказів у цивільних та комерційних справах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 87.
120. Цірат Г.А. Загальні тенденції процесів уніфікації окремих складових міжнародного цивільного процесу в кінці хіх – протягом ХХ сторіччя у різних регіонах світу. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 108. Ч. I.
121. Чевичалова Ж. В. Уніфікація колізійних норм у праві Європейського Союзу. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2.
122. Чинні дво- та багатосторонні міжнародні договори в сфері правової допомоги у цивільних, сімейних та кримінальних справах. URL: http://www.obljust.gov.ua/index.php?page_name=153.html (дата звернення: 11.05.2020)
123. Черноус Ю. М. Особливості проведення експертиз на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2014. Вип. 59. С. 99-106 (с 104)

124. Черноус Ю. М. Тактико-криміналістичне забезпечення міжнародної правової допомоги: дис. ... к.ю.н. Вінниця. 2017. С. 492 (с 461)
125. Чучкова Н. О. Міжнародні договори, що регулюють цивільні процесуальні правовідносини за участю іноземних осіб. *Трибуна дисертанта*. 2012. (с 114)
126. Штати вимагають від України екстрадиції американця, якого підозрюють у вбивстві: Укрінформ. 29.12.2019 URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2847301-stati-vimagaut-vid-ukraini-ekstradicii-amerikanca-akogo-pidozruut-u-vbivstvi.html> (дата звернення: 11.05.2020)
127. Щодо переліку міжнародних договорів України про правову допомогу, які містять норму, що звільняє від додаткового посвідчення документів: Лист Міністерства юстиції України від 29.11.2012 р. № 11891-0-4-12/12.2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1891323-12> (дата звернення: 11.05.2020)
128. A gamechanger in international dispute resolution: the 2019 Convention on Enforcement of Foreign Judgments: DLA Piper. URL: <https://www.dlapiper.com/en/uk/insights/publications/2019/07/the-hague-enforcement-convention/> (дата звернення: 11.05.2020)
129. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters of 2 July 2019. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=137> (дата звернення: 11.05.2020)
130. Hague Conference on Private International Law. URL: <https://www.hcch.net/en/home> (дата звернення: 11.05.2020)
131. Judgement of ECHR in case of Ruiz-Mateos v. Spain of 23 June 1993, Application no. 12952/87. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/1face9/pdf/> (дата звернення: 11.05.2020)

132. The New Hague Judgments Convention: HFW. URL: <https://www.hfw.com/The-New-Hague-Judgments-Convention> (дата звернення: 11.05.2020)